

2011. JÚLIUS-AUGUSZTUS
XV. ÉVFOLYAM / 7-8. SZÁM

ÖRÖKSÉG

M Ű E M L É K ■ R É G É S Z E T ■ M Ű T Á R G Y

KÉPTÁR

Még egy éve sincs, hogy tavaly szeptemberben a látogatói szavazatok alapján A Hónap Képe elismerést kapta Tóth László Gótikája a műemlékem.hu fotóversenyén. A felvétel a maga teljes szépségében, a hosszanti és a keresztvonalak, a formák tökéletes, lenyűgöző szabályosságában, a fények és a kontrasztok egységében mutatja a katedrális. S az áhítatot és a szellemet, amelyet sugároz. „Az én műemlékem” kategóriában bocsátotta útjára a fotós a meiseni dóm belső képét, imígyen tisztelegve a gótika előtt.

A műemlékem.hu fotópályázatáról írásunk a 46. oldalon.

Az Örökség mostani számában a Bécsi Corner projektet mutatjuk be, amely tavasszal megkapta a FIABCI nagydíjat. A sikerhez vezető hosszú és göröngyös, de komoly műemlékes eredményeket mutató útról szólunk a **műemléki felügyelő, a művészettörténész és a restaurátor** szemszögéből. Beszélünk a régi és az új összehangolásának kényes feladatáról, egy barokk lakóház építéstörténetéről **(4., 7., 10. oldal)**.

A Világörökség Bizottság 35. ülészakán Párizsban áttekintette, értékelte s elfogadta a **megőrzési állapotjelentéseket** Tokaj kultúrtájáról és a Budapest világorökségi helyszínéről **(13. oldal)**.

A Parlament júniusban megszavazta a **világörökségről szóló törvényt**, így módon méltó, jogi keretet teremtve a helyszínek megőrzésének, védelmének, fejlesztésének **(15. oldal)**.

A római kori dunai határvédelmi rendszer, a **dunai limes** világorökségi jelöléséhez kapcsolódó pályázati munkáról szólunk **(17. oldal)**.

A Műemléki Kutató és Dokumentációs Központ revíziós és műemlékjegyzék készítési munkáját hónapról hónapra követve ezúttal **Borsod-Abaúj-Zemplén megyébe** érkeztünk **(20. oldal)**.

Gödöllőn immár a **királyi váró** is eredeti szépségében fogadja a műemlékek iránt fogékony látogatókat. S a megújult állomásépület a Magyar Államvasutak elkötelezettségét is példázza **(25. oldal)**.

Nem is tudom... mondja a lírát sem tagadva **Nagy Gábor**, s földidéz néhány napot, órát a Balaton-felvidéken **(28. oldal)**.

Az egykor szabad királyi város, **Szabadka épített öröksége veszélyben...** a mondat az utóbbi időben nem egyszer elhangzott. Ez a kérdés és persze a tenni akarás állt a Településfejlesztés és Örökségvédelem című nemzetközi szeminárium közép-pontjában **(30., 36. oldal)**.

Ausztriai álmainak újabb állomásán **Paszternák István** egy másik Mauthausenben járt **(42. oldal)**.

Az elmúlt évek műemléki kutatásai jelentősen gazdagították az ismereteket a **siklósi vár** birtoklás-és építéstörténetéről **(44. oldal)**.

A műemlékem. hu tavalyi **fotópályázatának** legszébb alkotásaiból látható kiállítás a Pincegalériában **(46. oldal)**.

Mindig voltak és lesznek is **ellenvélemények, felvetődő kérdések, gondolatok** az írások nyomán. Az Örökség természetesen helyt ad ezeknek. A Laffert-kúria festő-restaurálását kifogásolja az egyik írás, a műemlékek revíziójáról szól a másik **(48., 52. oldal)**.

A siker öt lépése 4

A barokk lakóház építéstörténete.....7

A restaurátor szemével 10

Megőrzés és döntés 13

Világörökség a törvény szellemében 15

A limes nyomában 17

Műemléki revízió Borsod-Abaúj-Zemplén megyében.....20

A király és a vasút emléke.....25

Eötvös Károly lába nyomában ...28

Szabadka veszélyeztetett öröksége 30

Településfejlesztés és örökségvédelem 36

Álmaimban Ausztria visszainteget.....42

A siklósi imafülke 44

Megállított pillanatok.....46

Dunaharaszti impressziók.....48

Gondolatok a műemlékek Pest megyei revíziójáról 52

Mozaik 53

A címlapon: A zárt erkélyt Merkúr-fejes gipsz relief díszíti (Óbuda, Bécsi út 31.)
Fotó: Hack Róbert

A hátsó borítón: Gödöllő, a királyi váró
Fotó: Hack Róbert

ÖRÖKSÉG

A Kulturális Örökségvédelmi Hivatal folyóirata
www.koh.hu – ISSN 1786-7894

Felelős kiadó: dr. Tamási Judit elnök

Főszerkesztő: Róna Katalin

A szerkesztőség címe:
1014 Budapest, Táncsics Mihály utca 1.
Telefon: 225-4837, fax: 225-4855,
e-mail: sajto@koh.hu

Laptervező: Lelkes Design Bt.,
Telefon: +36-23/312-488
Mobil: +36-30/272-1991
e-mail: lelkes.peter@t-online.hu

Nyomdai kivitelezés:
DEMAX MŰVEK Nyomdaipari Kft.
Telefon: 236-9070

A SIKER ÖT LÉPÉSE

A BÉCSI CORNER (BÉCSI ÚT–KOLOSY TÉR–LAJOS UTCA–SAJKA UTCA ÁLTAL HATÁROLT TÖMB REHABILITÁCIÓJA) PROJEKT TAVASSZAL MEGKAPTA AZ INGATLANFEJLESZTÉS „OSCAR-DÍJÁNAK” TEKINTETT FIABCI NAGYDÍJÁT (FIABCI PRIX D’EXCELLENCE), PONTOSABBAN MŰEMLEKI KATEGÓRIÁBAN 2011-BEN NEMZETKÖZI MEZŐNYBEN ELSŐ LETT. A DÍJAT AZ INGATLANFEJLESZTŐ, A BIGGEORGE’S-NV ZRT. KÉPVISELETÉBEN DR. HAJNAL ISTVÁN VETTE ÁT, A NEMZETKÖZI INGATLAN SZÖVETSÉG (FIABCI) VILÁGKONGRESSZUSÁN, 2011. MÁJUS 19-ÉN, A CIPRUSI PAPHOSBAN. ENNYI RÖVIDEN AZ ÖRÖMTELI HÍR A DÍJRÓL, MELYET A BERUHÁZÓ A „MŰLTRA ÉPÍTETT JÖVŐ” MOTTÓJÚ FEJLESZTÉSÉVEL, ILLETVE PÁLYÁZATÁVAL NYERT EL. A TÖMBREHABILITÁCIÓ MEGKEZDÉSÉIG AZONBAN HOSSZÚ ÚT VEZETETT, ÉS A MUNKA SAJNOS MÉG MINDIG NEM ÉRT VÉGET...

LAMPERT RÓZSA

A Bécsi Corner Irodaház által elfoglalt telektömb Óbuda–Újlak központjában, a Sarlós Boldogasszony-plébániatemplom tőszomszédságában helyezkedik el.

A középkorban Szentjakabfalva volt e helyen, központja, temploma és minden bizonnyal iskolája is ugyanabban a körzetben állt. A török uralom utáni időkben a templom és az iskola egymás mellett élése, két nagyszerű barokk épület megépítésével tovább folytatódott, majd a XIX. század második felében, az új oktatási követelményeknek megfelelően jóval nagyobb méretben felépült új elemi népiskola révén, napjainkig tartott. Több évszázados hagyomány szakadt meg tíz-tizenkét évvel ezelőtt, amikor az iskolát bezárták. Indokként a gyerekszám csökkenését és a hatalmas forgalom miatti balesetveszélyes környezetet jelölték meg.

A fentebb említett telektömbben ez volt az utolsó épület, amely gazdátlan, üressé vált. Élet hosszú ideig csak az iskola előkertjében, egy ideiglenesen felállított bódében működő virágboltban és egy kb. negyven négyzetméteres cipőboltban volt. Akkor teljesen reménytelennek látszott, hogy a historizáló stílusban, Feszli László tervei szerint két ütemben (1874-ben, majd 1875–1876-ban)

felépített Lajos utcai Községi Elemi Népiskola megúszhatja a lebontást. A tulajdonos önkormányzat szabadulni szeretett volna a tömbépületeitől, így egy újabb műemleki védelemben nem voltak érdekeltek,

„A Bécsi úti utcakép szinte nem változott (a kutatási eredmények ismeretében a homlokzatok megújultak), a Lajos utcai oldalon pedig a műemlék iskola és az új irodaszárny egymáshoz való viszonya (magasságban, anyaghasználatban), a régi és az új összehangolása jelentette a legfontosabb döntést.”

abban csak az elidegenítés gátját látták. Egyéb ellendrukkerek, potenciális befektetők is, hol nyíltan, hol titokban felbukkantak, akik próbáltak mindent megtenni, hogy a mű-

emleki védelmet megakadályozzák. A Kulturális Örökségvédelmi Hivatal munkatársainak kitartó küzdelme végül is meghozta a már nem is várt eredményt, az épület, jóval az iskolafunkció megszűnése után, műemlék lett. *Első lépés a mostani sikerhez.*

Az iskola melletti emeletes barokk lakóépület, az 1950-es évektől tartó folyamatos műemleki védettsége ellenére ugyanerre a sorsra jutott. A Bécsi út 31. szám alatti, Újlak épületállományában kiemelkedő jelentőségű műemlék épület állaga is folyamatosan pusztult, ami egyáltalán nem volt véletlen, hiszen az Árpád híd felépítésével kapcsolatos hosszú huzavona már 1937-től kezdve folyamatos építési tilalmat jelentett ezen a területen is, amely minden fejlesztést megakadályozott, sőt a legszükségesebb karbantartási munkák elvégzésétől is elvette az itt élők kedvét. A rendszerváltozás után hiába készültek megtartó, megőrző szellemű szabályozási tervek a területre, és hiába terelődött a figyelem a tabáni és az óbudai városrészek épületeinek lebontása után a kevésbé kvalitatív újlakiakra, már késő volt. A barokk lakóházból is kiköltöztették a lakókat, és az épület hosszú évekig, bedeszkázott ablakokkal üresen állt, ahol csak

egy-egy csőtörés és az abból adódó épületsüllyedés jelentett eseményt. Hatósági előírásokkal szerencsére sikerült megakadályozni minden, a műemléki rekonstrukció szempontjából visszafordíthatatlannak számító, statikai szempontokkal indokolt kényszerű beavatkozást (pl. a külső járdaszint alá nyúló barokk pince betömését).

Remény a műemlékek megmaradására és megújulására akkor született, amikor a Biggeorge's-NV Zrt. megvette a II. kerületi Önkormányzattól az akkor még több önálló helyrajzi számú telekből álló tömböt, annak ismeretében, hogy az irodaház-fejlesztést két értékes műemlék épület megőrzése és műemléki szempontú felújítása mellett kell elvégezniük. *Második lépés a mostani sikerhez.*

Kompromisszumra mindkét oldalon szükség volt. *Harmadik lépés a mostani sikerhez.* A lepusztult állagú műemlékek kutatása, restaurálása, felújítása a fejlesztőnek mindenképpen anyagi többletterhet jelentett. Ennek fejében, mivel a gazdaságos fejlesztés szempontjából a mélygarázs létesítése elengedhetetlennek számított, a Kulturális Örökségvédelmi Hivatal a Bécsi út 31. szám alatti emeletes műemlék épület földszintes udvari és Lajos utcai szárnyáról (vele együtt sajnos a falakban rejtőzködő információkról), valamint az iskola tornaterméről és a vizes helyiségcsoportokat tartalmazó, műemléki értékkel nem bíró kétemeletes épületblokkról lemondott, azok a fejlesztésnek áldozatul estek. Hasonlóképpen, a műemléki védelmet nem élvező, de az utcakép szempontjából fontos Bécs út 27-29. szám alatti, XIX. századi földszintes lakóépületek is, az eredeti nyílászáró szerkezetek és építészeti részletek megtartásával illetve újragyártásával, átépítésre kerültek. Az épületek eredeti tömegének megőrzése a befektetőnek így is profitvesztést okozott.

Az engedmények fejében a beruházó cég állta a szavát. *Negyedik lépés a mostani sikerhez.* Elvégeztette az egyesített telken az előírt régészeti feltárást, valamint a barokk épület teljes és az iskola homlokzatainak, nyílászáró szerkezeteinek, lépcsőházainak a kutatását és a restaurálását. A helyszíni feltárások eredményei további építészettörténeti és levéltári kutatásokat tettek szüksé-

*Régi és új találkozás. A belső udvar
Fotó: Bujnovszky Tamás*

gessé, melyek meglepő eredményekkel gazdagították eddigi ismereteinket. A kivitelezés teljes időtartama alatt a beruházó megbízást adott a Szent Lukács Bt.-nek a restaurátori munkák (kő, falkép, fa) koordinálására, ellenőrzésére és elvégzésére. Az építészeti koncepció szerint a

Bécsei úti utcakép szinte nem változott (a kutatási eredmények ismeretében a homlokzatok megújultak), a Lajos utcai oldalon pedig a műemlék iskola és az új irodaszárny egymáshoz való viszonya (magasságban, anyaghasználatban), a régi és az új összehangolása jelentette a legfontosabb döntést. A megvalósult együttes bizonyítja, hogy ebben az esetben az illeszkedés (közel azonos párkánymagasság, közel azonos színű téglaburkolat) jó megoldásnak bizonyult. A Lajos utcai oldalon igazán nem is lehetett mást tenni, hiszen a földszintes épületek 3-4 emeletesre váltása, a Duna-parti tömbökkel együtt, már az 1940-es években megkezdődött. A Bécsei és a Lajos utcai eltérő építészeti viselkedés a belső udvari öbölben, tömbbelsőben zavarokat is okozhatott volna, de az átmenetet sikeresen oldották meg a tervezők egy földszint + két emeletes, elliptikus, fémlappal burkolt, előadókat, tárgyalókat magába foglaló toronnyal. A Bécsei Corner projekt példája bizonyítja, hogy megfelelő csapatmunkával – *ötödik lépés a mostani sikerhez* –, jó építészekkel, kutatókkal, restaurátorokkal, kivitelezővel és szakértő felügyelettel tömbrehabilitációt értékveendő szemlélettel is sikeresen lehet végrehajtani. A FIABCI nagydíj erre ékes bizonyíték. A pályázatokat ugyanis az építészeti értékek és a kiváló műszaki megoldá-

sok mellett többek között a beruházás gazdaságossága és eredményessége miatt díjazták. A jelenlegi ingatlanpiaci viszonyok között a Bécsei Corner kiemelkedően sikeres projektnek számít, magas bérbeadási rátával. A másik fontos bírálati szempont a környezet, illetve a környezetben élők életkörülményeinek javulása is egyértelmű, mivel a megvalósult projektnek, a magas színvonalú műemlék-helyreállításnak köszönhetően új élet költözött a korábban elhagyott, igen leromlott állapotban lévő épületekbe, melyek újra eredeti pompájukban tündökölnék. Az épületek földszinti terei a látogatók számára nyitottak, a régi hangulatot idéző belső udvar, a vendéglátó egységek, megváltozott funkcióval ugyan, de ismét Óbuda-Újjak súlyponti elemévé, központjává tették a területet.

Sajnos éppen a tömb legértékesebb elemét, a barokk műemlék lakóházat nem sikerült még a Biggeorge's-NV Zrt.-nek bérbe adni, annak ellenére, hogy az emeleti szobákban a klasszicista díszítőfestés, valamint a lépcsőház restaurálása is befejeződött. Nagyon fontos lenne, ha ez az épület is mielőbb gazdára lelne, s a földszint restaurálásának befejezése után ez is látogatható lenne, hogy ne a rosszindulatú „károgóknak” legyen igazuk, akik szerint hiába adtak a külföldi ingatlanfejlesztők

A Bécsei Corner

Fotó: Hack Róbert

díjat egy remekül felújított műemlék épületre, több év hatalmas szellemi és anyagi ráfordítására itt igazán nincs is szükség. ■

Tulajdonos: Biggeorge's-NV Zrt., Nagygyörgy Tibor, Nyíri Viktor

Építető: Lajos Projekt Kft., Dr. Hajnal István ügyvezető

Lebonyolító: Biggeorge's-NV Zrt., Moskovits László projektvezető

Műszaki ellenőr: Biggeorge's-NV Zrt., Vágó László, Kmett Balázs

Tervező: Óbuda Építész Stúdió, Plájer János, Geiszter Róbert építészek

Kivitelező: Porr Kft., Bellaagh Márton építésvezető

Régészeti feltárás: BTM

Restaurátor: Szent Lukács Bt., Lángi József és Juhász Györgyi festő-, Kovács Attila kőszobrász-, Kóbor Zsolt és Zágonyi Péter farestaurátorok

Művészettörténeti kutatás: Balázsik Tamás, KÖH

Védetté nyilvánítás: Győr Attila, KÖH

Műemlék felügyelő: Lampert Rózsa, BFKH-KÖI

A BAROKK LAKÓHÁZ ÉPÍTÉSTÖRTÉNETE

A BÉCSI CORNER PROJECT KERETÉBEN FELÚJÍTOTT BÉCSI ÚT 31. SZÁMÚ BAROKK LAKÓHÁZBAN 2009–2010-BEN KIVITELEZÉS KÖZBENI ÉPÍTÉSTÖRTÉNETI MEGFIGYELÉST ÉS EHHEZ KAPCSOLÓDVA LEVÉLTÁRI KUTATÁST VÉGEZTÜNK. ENNEK TAPASZTALATAIT AZ ALÁBBIKBAN FOGLALHATJUK ÖSSZE.

BALÁZSIK TAMÁS

A Bécsi út már a középkorban is fontos – Újlak elődjén, Szentjakabfalván átvezető – útvonal volt, s ezt a szerepét Buda török kor utáni újjáéledésének időszakában is őrizte. Bizonytalan, hogy Buda visszavétele után mikor épültek Újlakon az első házak, a terület összeírásai 1702-től ismertek. Így csak hozzávetőlegesen tudjuk meghatározni, hogy mikor épült a Bécsi út 31. számú ház helyén az a kővel kevert vályogból falazott épület, amelyből mindössze egy rövid szakasz maradt meg a későbbi alapfalba foglalva.

Hamarosan azonban egy igényesebb, immár emeletes, habarcsos kőfalú épület emelésére került sor, amely jelentős részt megmaradt a mai épület északi traktusának falaiban. Ez az épület legalább részben alápincézett volt, kőboltozatú pincével. Egy ablakkal az utcára néző földszinti első szobájának falaiba fülkék mélyedtek. A helyiség hosszfalaiban kialakított boltvállak alapján a szobát boltozat fedte. A konyhából nyíló ajtó mellett kályha állt, amelyet a konyhából fűtöttek. A konyhába az udvarról, a déli homlokzatról nyílt az ajtó. Mind a szoba, mind a konyha falai fehér meszelést hordtak, lábazatként sötétszürke sávval. Három helyiségre osztott emeletén,

a földszinti konyha felett szintén tüzelőberendezést építettek. A földszinti és az emeleti tüzelőberendezések feletti kürtők egy kéménybe vezették a füstöt. Az emeleti első szoba tüzelőberendezése szintén a szobába vezető ajtó mellett kapott helyet. Az emeleti második helyiség-

ből lépcső vezetett a tetőtérbe.

Az emeleti szoba utcai homlokzatán két, a mainál kisebb kőtokos ablak nyílt, déli falában szintén fülkét alakítottak ki. A ház építetője a tulajdonosi adójegyzékekből és a térképekből kinyerhető adatok egybevetése alapján, az 1702-ben az itteni

Bécsi út 31.

Fotó: Lampert Rózsa

telektömbre lokalizálható telkek tulajdonosai között keresendő, de legkésőbb a telek 1712-től kimutatható tulajdonosa, Wentzel Szipp (1678–1728) lehetett, aki 1723-ban szerezte meg a budai polgárjogot, és aki az adójegyzékek alapján, Újlak negyedik legvagyonosabb polgárának számított az 1720-as években.

A Buda és Pest arculatát a levéltári forrásokból rekonstruáló Pásztor Mihály szerint 1720-ban Újlak valamennyi háza viskó. Viszont a Bécsi út 31. jelzi, az újlaki polgárságnak már a XVIII. század első évtizedeiben igénye és lehetősége volt arra, hogy emeletet építsen.

A Bécsi út 31. vizsgálatából egy általánosabb, építészettörténeti következtetés is levonható: a topográfiai kutatás szerint a fiókos dongaboltozatokat a XVIII. század közepétől kezdték felváltani a cseh-, illetve a csehsüveg-boltozatok. E ház építéstörténete azonban azt bizonyítja, hogy ez a váltás már az 1730-as évek előtt megkezdődött.

A pincéjének boltozatából előkerült „KIH” domborjeles, a pesti Invalidus palota (*Kaiserliches Invaliden Haus*) építéséhez is gyártott téglák alapján, 1716 utáni évekre keltezhetően, a telek déli szélén szintén emeltek egy lakóházat. Ez az épület felmenő falait tekintve vályogtéglából épülhetett, ezért a következő, követ és téglát használó átépítés után csak a megemelt járósínt alá kerülő, az első szoba és a konyha közötti, útban nem lévő vályogtéglás válaszfal, valamint kályhaalapozás maradt meg belőle. A kályha mellett nyílt az első szoba ajtaja. A telek déli szélén álló vályogtéglafalazatú ház alatti pincébe az északi, udvari homlokzaton, a vélhetően konyhát befogadó második helyiség alatt vezetett le a lépcső. Már ebben az időszakban kimutatható, hogy polgárjog nélküli, amolyan albérlők, úgynevezett *Inwohner*ek is laktak az épületben, talán éppen e vályogtéglából épült részben.

Az épület jelenlegi méretét a CI domborjeles téglákkal jegyzett, 1730-as évekbeli kiépítés során kapta. A kiépítés a valószínűleg bajor (berchtesgadeni) származású Martin Haas (+1737) molnármesterhez és szőlősgazdához köthető, aki 1730-ban kapta meg a budai polgárjogot, és aki Wentzel Szipp özvegyének, Theresia Wirtlinnek (1707–1761) a kezével jutott az ingatlan birtokába. A Martin halála utáni hagyatéki leltár adatai szerint az építkezés költsége 600 forintra rúgott.

„A topográfiai kutatás szerint a fiókos dongaboltozatokat a XVIII. század közepétől kezdték felváltani a cseh-, illetve a csehsüveg-boltozatok. E ház építéstörténete azonban azt bizonyítja, hogy ez a váltás már az 1730-as évek előtt megkezdődött.”

Az építkezés során lebontották a telek déli szélén álló vályogtéglafalazatú házat, és pincéje fölé megépítették a megnövelt magasságú, emeletes északi traktus megfelelőjét, kapualjjal és felette zárt erkélyes szobával, valamint lépcsőn megközelíthető előtérrel az északi és a déli traktus között. A földszinti helyiségekben, a megemelt járósínhez igazodva, ismét csehsüveg-boltozatok, az emeleten csaposgerenda-födémek készültek. Ugyanekkor egy további, az utcai homlokzat alapfalának külső oldalához kapcsolódó, épületen kívüli pincészakaszt építettek, összekötve az északi és a déli traktus alatti pincét. Az udvar felőli homlokzatot, az átjáró felett, Szent Flórián kőszobrával díszítették.

A háznak az 1730-as években kialakult megjelenése a gazdagabb megrendelők számára épített tekintélyesebb, nagyobb házakat (pl. a vízvárosi Pala utca 8.), azok reprezentatív motívumait másolta, elsősorban kapuzattal kombinált homlokzati zárterkélyével. A ház építőmesteréről nem maradt fenn adat, csak feltételezhetjük, hogy esetleg Christoph Hamon (1693 körül–1748) lehetett az, aki néhány házzal odébb, szintén Újlakon élt. A személyére vonatkozó feltevést egyelőre mindössze a ház gyakorlott kézre valló, praktikus, igényes szerkezeti kialakítása támogatja. Noha vannak az épületnek sajátos szerkezeti megoldásai, mivel Hamon világi épületeit nem ismerjük, kérdés, e sajátosságok tekintetében az ő kéznyomának.

A Bécsi út 31. későbbi tulajdonosai is közvetlenül a leggazdagabb újlaki polgárok alatti réteghez tartoztak. A házat az ismét megözvegyült Theresia Wirtlin kezével megszerző következő tulajdonosról, Johann Hubertről (1704–1768) tudjuk, hogy Hofbingenből „vagy” Hoffheimből (Észak-Bajorország) származott, 1741-ben kapott budai polgárjogot, eredeti szakmája feketepék volt, itt azonban szőlőműveléssel foglalkozott, akárcsak Újlak háztulajdonosainak nagyobb része. Vagyoni helyzetét jól tükrözi, hogy a Bécsi út 31. számmal délről szomszédos házat is sikerült megvásárolnia az 1760-as években. Johann Hubert végrendeletéből tudjuk, hogy birtoklásuk idején kisebb munkákat végeztek az épületen, az erkély feletti tetőzetet javították, kutat létesítettek stb. A ház *Inwohner*ei ebben az időben többnyire szőlőművesek voltak. A Bécsi út 31. 1761–1765-ben Johann lányának, Magdalena Hubertinnek (1744–1811) a kezével a helyi származású Franz Renner (1729–1789) birtokába került, aki asztalosmester volt, de emellett szőlőműveléssel és bérkocsitartással is foglalkozott. 1783-ban bérlőként tűnik fel, ezen-

kívül jövedelmének egy része kvártélytartásból származott.

Megbecsültségére utal, hogy a templomatyai tisztelet is betöltötte. Az ő és felesége nevéhez fűződik a déli telekbővítmény megszerzése, amelyet Franz Xaveri Hörmann chirologustól vásároltak meg 1773-ban.

A házat 1797-ben az alsó-ausztriai Weitrábiól származó Ulrich Korb (1755–1831) mészárosmester vette meg, aki szintén tehetős személyisége volt Újlak polgárságának.

Megbecsültségét mutatja bírósági ülnöki és egyházgondnoki tisztsége. Ulrich házbirtoklása idején készült a déli udvari szárny átépítésére vonatkozó tervanyag, amelynek egyik lapján a „sörház” felirat olvasható, s amely alapján máig él a köztudatban ez a történeti adatokból nem igazolható használat. Korb háza ezzel szemben tűzérési tiszti szállásként rendszeresen feltűnik a forrásokban. A háznak ebben az időben is hosszabb-rövidebb ideig voltak Inwohnerai: egy-egy chirologus, cipészlegény, kovácsmester, kelmefestő.

Ulrich mindhárom fia (Joseph, Jakob, Ferdinand) apjuk mesterségét folytatta, közülük Josephről adat igazolja, hogy a házban mészárszéket üzemeltetett. A házban működtetett mészárszék lehetett az oka a homlokzaton, a kaputól északra lévő, egykori, utólagos ajtó nyitásának. Ebben az időben, a XIX. század első felében kapott az épületbelső egy része klasszicista kifestést. A Waltz családba házasság révén került a Bécsi u. 31. birtokába az innsbrucki származású Georg Wenczeisz (1783–

1853) molnármester, minthogy feleségül vette Jakob Korb özvegyének testvérét, Catharinát. Georg Wenczeisz szintén jómódú molnármester volt, aki a Dunán üzemeltetett hajómalmot. A Bécsi úti épületet a XIX. század végén bérházként működtették. A századforduló táján lezajlott felújítás dokumentuma a zárt erkélyt díszítő, Merkúr-fejes gipszrelief. 1908-ban a kaput befalazták, és akkor alakították ki a kapualjban boltot és raktárt. 1913-ban a hátsó, a Lajos utcai épületrész átalakítására került sor. 1955-ben szerepel először műemlékként a budapesti műemlékjegyzékben. A közelmúltban lezajlott ingatlanfejlesztés az épületrészek közötti érték differenciálás folyamán az udvari szárnyak lebontás előtti kutatását nem tette lehetővé.

Az északi traktus földszintjén előkerült jelenségek

Fotó: Balázsik Tamás

Az utcakép Fotó: Hack Róbert

A Bécsi úti szárny jelenleg külsejét és belsejének nagyobb részét tekintve felújítva, üresen áll, alsó szintjén – a majdani felhasználó igényei szerint – az előkerült korábbi maradványok bemutatásának lehetőségével. A ház történetével, építéstörténetével Újlak XVIII–XIX. századi múltjának, sőt gazdaság- és társadalomtörténetének is beszédes tanúja. Legnagyobb értékét mindazonáltal a falakban, a szerkezetekben hordozott immanens, megismételhetetlen egyediség jelenti, amely a rehabilitáció keretében is jelentős részt megőrződött. ■

A RESTAURÁTOR SZEMÉVEL

A HELYTÖRTÉNETI IRODALOMBAN „SERFŐZŐHÁZ”-KÉNT ISMERT EMELETES, ZÁRT ERKÉLYES BAROKK ÉPÜLET FESTŐRESTAURÁTORI KUTATÁSÁRA A BIGGEORGE’S-NV ZRT. INGATLANFEJLESZTŐ CÉG MEGBÍZÁSÁBÓL 2007 KÉSŐ ŐSZÉN KERÜLT SOR. AZ ÉVTIZEDES LEPUSZTULTSÁG, KIFOSZTOTTSAG ELLENÉRE MÁR AZ ELSŐ SZONDÁK ALAPJÁN IS MEGÁLLAPÍTHATTUK, HOGY AZ ÉPÜLET SOKKAL TÖBB ÉRTÉKET REJT, MINT AMIRE ELSŐ RÁNÉZÉSRE SZÁMÍTANI LEHETETT.

LÁNGI JÓZSEF

Kiderült, hogy a falfestések mellett az épület barokk nyílászáróinak többsége, eredeti színezésével együtt megmaradt, és kőszervezetei is restaurálásra szorulnak, barokk konyhájának szinte minden eleme a helyén maradt, és homlokzatának XVIII. századi állapota is rekonstruálható. Annak ellenére, hogy véglegesített asztalos konzignáció (teljes nyílászárócsere) és színezési terv állt rendelkezésre, a megbízót sikerült meggyőzni, hogy komplex módon kezelve restaurátori gondolkodással, módszerekkel az épület legtöbb értéke megtartható, bemutatható. Művészettörténész bevonásával az épület története tovább vizsgálható, és a szakrestaurátori feladatok is további szakemberek bekapcsolódását igénylik.

Szerencsére a jelentős többletköltséggel járó feladatokat a megbízó magára vállalta, így a XIX. század végén eklektikus stílusban, kváderes vakolatarchitektúrájára alakított homlokzatok, melyeket a XX. században teljesen lecsupaszítottak, visszanyerhették eredeti, fehér festett, simított állapotukat. A statikai okok miatt elmozdult, és lebontani tervezett zárt erkély is a helyén maradhatott, akárcsak az ugyancsak bontásra ítélt emeleti csapos gerendafödémek. Számunkra ennek azért volt

különös jelentősége, mivel a XIX. század közepére keltezhető díszítőfestés három helyiség mennyezetén is fennmaradt. A homlokzatok esetében visszaállíthatóvá vált az összes barokk nyíláskeret, illetve az elbontott melléképületek lenyomata is

„A falakat lezáró, vakolatból húzott párkányok alatt arasznyi széles fríz futott körbe, alatta a nagyteremben lilás tónusú homogén falfestés készült.”

megjeleníthetővé vált. Kisebb barokk vakolatfödémek alapján az eredeti törtfehér színezés került a besimított felületre, míg az ablakok külső szárnyainak mélyzöld mázolása a vasalatokon és a kőkereteken fennmaradt nyomok alapján került rekonstrukcióra, mivel ezeket az asztalosszerkezeteket a XIX–XX. században maradéktalanul kicserélték. A barokk állapot hiteles helyreállítása volt a célunk, de megőriztük az eklektikus utcai homlokzat egyetlen fennmaradt elemét, a zárt erkély

mellvédjén töredékesen talált, Hermész-fejekkel díszített stukkótáblát is. Az épület udvari homlokzatáról eltulajdonított barokk Szent Flórián-szobrot jó minőségű archív fotók alapján sikerült újramintázni, és eredeti helyére visszaállítani. Itt jegyezzük meg, hogy a korai kisebb épület homlokzatképzéséből is felszínre kerültek kisebb töredékek, melyek alapján megállapíthattuk, hogy a párkány alatt, illetve a sarkoknál a még nedves vakolatba karcolt architektúra elemeket besimították, és fehérre meszelték, míg a faltükröket finom höbörccsös vakolattal fedték. Hatalmas kéményének korai vakolatai is megmaradtak a jelenlegi padlástérben, ahol negyedkörívvel lesarkított négyszögletes mezők bekarcolásait találtuk. A belső terek kifestésében négy jelentős korszak emlékeit figyeltük meg. Legkorábbi periódusban, amikor a ház alapterülete még csak harmada volt a jelenleginek, minden helyiséget fehérre meszeltek, csak a lábhatárokat festették átlagosan harminc centiméter magasságig feketére, illetve az emeletre vezető lépcsőt is hasonló festés kísérte. A ház jelenlegi tömegére történő kiépítéskor is mindenütt fehér meszelések készültek, de a korábnál magasabbra festett sötétszürke lábhatárfestéssel.

Ezt a színezést a XIX. század közepéig legalább három alkalommal ismételték, majd akkor készült az a klasszicista motívumokat is magában foglaló biedermeier díszítőfestés, amely három helyiségben is nagy felületen fennmaradt. E kazeines technikában festett dekoráció eredetileg a három, Bécsi útra néző szobában készült, de az északiban – a XX. századi vakolatcsere miatt – csak annyit állapíthatunk meg, hogy az alapszíne erőteljes terrakotta színezésű volt, de sem a mennyezet motívumai, sem fríz mustrája, sem a lábazat színe, magassága nem volt már meghatározható. A másik két szoba rendkívül rossz állapotú mennyezetvakolatainak ugyan csak fele maradt fenn, de mivel a szimmetrikusan ismétlődő mustrák minden eleme pontosan ismertté vált, hiteles helyreállítását tűztük ki célként. Sajnos a kivitelezés közbeni beázások miatt újabb gombafertőzés érte

a födémeket és a stukatúrnádazást, így a faanyagvédelmi szakemberek nem vállalták az eredeti vakolat megőrzésében rejlő „időzített bombák” következményeit. Így pontos felmérés és az eredeti elemek leválasztását követően, a faanyag elvégzett fertőtlenítése után hagyományos készítményekkel új vakolatra festettük meg a központi rozettát és a falakkal párhuzamosan futó keretbe sablonnal festett klasszicizáló palmattás mustrákat. Falainak dekorációja jellegzetes biedermeier színvilágú és kiosztásrendszerű. A falakat lezáró, vakolatból húzott párkányok alatt arasznyi széles fríz futott körbe, alatta a nagyteremben lilás tónusú homogén falfestés készült, mivel itt valószínűleg sok kép, tükör és egyéb dísz kerülhetett a falakra. Míg a déli zöld szobában a fríz alatt sablonált fehér mustrákkal díszítették a felületet. Kváderosztású lábazatát pedig sötétszürkére

Szent Flórián

Fotó: Lampert Rózsa

színezték. Sajnos a szűk költségvetési keretek és a rendelkezésre álló rövid idő miatt ezek a felületek sem restaurátori módszerrel retusálva készültek, hanem a teljes feltárást, tisztítást követően az eredeti felületek konzerválásra, elfedésre kerültek, és a frízket kivéve, rekonstrukciós festéssel jelenítettük meg a falak díszítését. Az északi udvari szoba – melyben később padlásfeljárót és egy konyhai kürtőt választottak le – falain a XIX. század elejére keltezhető rózsaszín alapszínű kváderes kifestést találtunk. Ezt rekonstrukcióban mutattuk be, míg a mennyezetet feltárt jó színvonalú szecessziós rozettát leválasztottuk és visszaültetését terveztük. Sajnálatos módon e leválasztott vakolatdarabok a fővállalkozó cég irodáiból eltűntek, így csak rekonst-

rukciós festésükre maradt lehetőség. A bemutatott biedermeier kifestések felett a reprezentatív terekben még két enyves technikájú, tapétát imitáló, dekoratív díszítőfestést találtunk, de ezek a későbbi szobafestések miatt csak töredékesen maradtak fenn. Dokumentálásuk, illetve a mennyezetek eredeti részleteinek leválasztása után ezek már nem kerültek bemutatásra. Ugyanebben az időszakban a földszinti üzlethe-lyiséggé alakított boltozott szobák is igényes, sablonnal készült kifestést kaptak, de ezek sajnálatos módon nyomtalanul megsemmisültek a kivitelezés első fázisában, amikor a megrogyott boltozatok megerősítése történt.

Az iskolaépület restaurátori kutatására nem volt igény, de a kivitelezés közben vizsgálhattuk a két lépcsőházat és a homlokzatokat. Itt is izgalmas megfigyelésekre nyílt lehetőségünk. Ugyan a mennyezetek vakolatát két alkalommal is cserél-

ték, de dór és jón oszlopainak vizsgálatakor kiderült, hogy felületükön az építés korából származó élénk színezések találhatók. Mivel enyves technikájú festésről volt szó, csak erősen lekapart, töredékes formában maradtak fenn, de a nyomok alapján az okkersárga és ultramarinkék színezés hiteles rekonstrukciója elkészülhetett. Oszloptörzsei téglából épültek és vakolták a felületüket, színezésük pedig a falak törtfhejével egyezett meg, viszont lábazataikról kiderült, hogy azok puha sós-kúti kőből készültek. Ezeket Terzithes kiegészítést követően nyers kőfelületként mutattuk be.

Összegezve tehát: a restaurátori feladatok komplex kezelésének köszönhetően, a művészettörténész kutatóval és az építésszel együtt gondolkodva, a műemlék felügyelő hatékony együttműködésével Újjak egyik legjelentősebb polgárházának története és a benne rejlő értékek kibontásra kerülhettek. Mivel a meg-

Szobabelső

Fotó: Lángi József

bízó vállalta a jelentős többletköltséget a lehetőségekhez mérten jó eredményt sikerült elérnünk. Amennyiben több idő állt volna rendelkezésre, a színvonal jelentősen növelhető lett volna, és most már csak abban kell reménykednünk, hogy sikerül méltó funkciót találni az épületnek, és a belső térkialakítás véglegesítésével együtt az apróbb hibák is korrigálhatók lesznek. ■

Kőrestaurátori munkák: Kovács Attila

Farestaurátori munkák: Kóbor Zsolt, Zágoni Péter

Falfestések helyreállítása: B. Juhász Györgyi, Lángi József

Stukkók rekonstrukciója: Jakab Magdolna, Jakab Matild

MEGŐRZÉS ÉS DÖNTÉS

AZ UNESCO VILÁGÖRÖKSÉG BIZOTTSÁGA 2011. JÚNIUS 19. ÉS 29. KÖZÖTT TARTOTTA 35. ÜLÉSSZAKÁT PÁRIZSBAN. AZ ÜLÉS SORÁN EGYEBEK KÖZÖTT FELÜLVIZSGÁLTA A VESZÉLYEZTETETT VILÁGÖRÖKSÉGI HELYSZÍNEK LISTÁJÁN SZEREPLŐ HELYSZÍNEK MEGŐRZÉSI ÁLLAPOTÁT, ÁTTEKINTETTE A RÉSZES ÁLLAMOK ÁLTAL MEGKÜLDÖTT MEGŐRZÉSI ÁLLAPOTJELENTÉSEKET, VALAMINT DÖNTÖTT ÚJ HELYSZÍNEK FELVÉTELÉRŐL A VILÁGÖRÖKSÉGI LISTÁRA.

A Világörökség Bizottság elé ebben az évben tíz természeti, huszonnégy kulturális és három vegyes kategóriájú helyszínt terjesztettek elő felvételre. A Bizottság emellett foglalkozott stratégiai jellegű kérdésekkel is, többek között a jövőre negyvenéves jubileumát köszöntő Világörökség Egyezmény további alkalmazásának stratégiájával.

A mostani ülészakon 135 – köztük két magyarországi – helyszín megőrzési állapotjelentését értékelve ho-

zott döntést a Bizottság. A Budapest – a Duna-partok, a Budai Várnegyed és az Andrássy út, illetve a Tokaji történelmi borvidék kultúrtáj világörökségi helyszínről ez év január 31-i határidővel kellett Magyarországnak megőrzési állapotjelentést benyújtania a Világörökség Központhoz.

A Világörökség Bizottság megvizsgálta és elfogadta a dokumentumokban foglaltakat, s ennek alapján hozta meg döntéseit.

A Világörökség Bizottság mindkét

döntésében üdvözölte a világörökségről szóló törvény megalkotását, hiszen a törvény fokozottabb védelmet és hatékonyabb kezelést tesz lehetővé a magyarországi világörökségi helyszínek számára, valamint megállapítja, hogy az új törvény a Tokaj-hegyaljai kultúrtáj ügyében

Budapest Belvárosa a mai Bécsi utcával fölülnézetből

Légifelvételt a Civertan Stúdió (www.civertan.hu) bocsátotta rendelkezésünkre

*Tokaj kultúrtáj
Fotó: Bélavári Krisztina*

hazánkban járt tanácsadó misszió számos ajánlására is tartalmazza a megoldás lehetőségét.

A Világörökség Bizottság a *Tokaj történelmi borvidék kultúrtáj*jal kapcsolatban elfogadta az állapotjelentést, tudomásul vette, hogy a világörökségi védőzónában, Szerencs város határában a nagy kapacitású szalma-tüzelésű erőmű építési munkálatait leállították. S döntésében kéri, hogy minden, rendelkezésére álló eszközt ragadjon meg a Részes Állam annak érdekében, hogy megakadályozza a munkálatok újraindulását.

A Világörökség Bizottság határozata megállapítja, hogy a helyszínnek Világörökségi Listára felvétele idején elfogadott térképei nem jelöltek bányák vagy kőfejtők miatt kivett részeket a felterjesztett területen, és ezért úgy tekinti, hogy minden, a Tokaji történelmi borvidék kultúrtáj területére tervezett vagy már meglévő bánya és kőfejtő a világörökségi helyszín lehatárolásán belül helyezkedik el. Így felhívja a figyelmet a Világörökség Bizottság egyértelmű álláspontjára, mely szerint ásványi nyersanyag kutatása és ki-

termelése nem egyeztethető össze a világörökségi státussal – összhangban a Nemzetközi Bányászati és Fémmipari Tanács (ICMM) stratégiai vállalásával, amely szerint világörökségi helyszínen ilyen (bányászati) tevékenységet nem végeznek.

A Bizottság súlyos aggodalmát fejezi ki a Szegi település közelében, a világörökségi helyszínen belül létesíteni tervezett andezitbányával kapcsolatban, és arra biztatja a Részes Államot, Magyarországot, hogy ne adjon engedélyt a tervezett bánya létesítéséhez. Ezzel kapcsolatban kéri a Részes Államot, hogy készítsen felmérést a világörökségi helyszínen működő különböző hagyományos és kereskedelmi kőfejtők és bányák a helyszín kiemelkedő egyetemes értékére gyakorolt hatásáról, és azt 2013. február elsejéig küldje meg a Világörökség Központnak.

Felhívja végül a figyelmet a védőövezet pontos határainak átgondolására, valamint folyamatos tájékoztatást kér a helyszínt és annak védőövezetét érintő tervezett útpépítésekéről, illetve útszélesítésekről.

A VÖB tudomásul vette, hogy a *Budapest – a Duna-partok, a Budai Várnegyed és az Andrássy út világörökségi helyszín védőzónájában,*

az úgynevezett „Régi pesti zsidónegyedben” csökkent a bontási engedélyek száma; megköszönte a Részes Állam tájékoztatását a „Kultúra Utcája” elnevezésű projekt alakulásáról, amely a környék fenntartható fejlesztésének modellértékű példája kíván lenni.

Ugyanakkor súlyos aggodalmát fejezte ki a világörökségi helyszín védőzónájában tervezett Bécsi utcai fejlesztéssel kapcsolatban, amelyről az állapotjelentésből tájékozódott, és arra biztatja a Részes Államot, hogy minden szükséges eszközt alkalmazzon ennek a bontásnak a megakadályozására. Egyben folyamatos tájékoztatást kér a Bécsi utcával és a Hősök terével kapcsolatos tervezett fejlesztések alakulásáról. Üdvözlöi, hogy megszületett az elvi nemzeti döntés arról, hogy a Margitsziget tartozék a világörökségi védőzónába. S felkéri Magyarországot, hogy 2013-ban, a 37. ülészakot megelőzően hívjon meg egy UNESCO-ICOMOS szakértői missziót annak felmérésére, milyen előrehaladást sikerült elérni a Világörökség Bizottság által hozott döntések végrehajtásában. Magyarországnak, a Bizottság döntésének megfelelően, mindkét helyszínről 2013. február elsejéig újabb, naprakész jelentést kell benyújtania a Világörökség Központnak a helyszínek megőrzési állapotáról – egyben tájékoztatást adva e két mostani döntés végrehajtásáról is –, hogy azokat a Világörökség Bizottság 37. ülészakán, 2013-ban megvizsgálhassa.

Az a tény, hogy a Világörökség Bizottság elfogadta a két magyar jelentést azonban nem jelenti azt, hogy a területek tulajdonosai, kezelői, fejlesztői, lakói, örökségvédők – szakemberek és a civil társadalom – egy pillanatra is megnyugodhatna, abbahagyhatná a megkezdett munkát. Tudjuk jól, az egyetemes értékek megőrzésében a feladat és a felelősség nagy, s csakis közös munkával érhetünk el valódi eredményeket. ■

VILÁGÖRÖKSÉG A TÖRVÉNY SZELLEMEBEN

Ez év június 14-én az Országgyűlés 280 igen szavazattal, 22 tartózkodás mellett megszavazta a Világörökségi Törvényt, így módon méltó jogi keretet teremtve a világörökségi helyszínek megőrzésének, védelmének, fejlesztésének.

Magyarországon a világon negyediként született törvény a világörökségi értékek megóvása érdekében. A törvény megalkotása kifejezi, hogy a Részes Állam mindent megtesz világörökségi helyszínei megőrzéséért, beleértve azt is, hogy egyértelmű jogi-szabályozási eszközökkel garantálja a védelmet. Elismeréssel üdvözölte megszületését a Világörökség Bizottság is Párizsban megtartott 35-ik ülészakán, amikor a magyarországi világörökségi állapotjelentésekkel foglalkozott – s nemcsak azért, mert Magyarország ezzel vállalt kötelezettségének tett eleget, hanem azért is, mert hasonló, célzott világörökségi szabályozás csaknem az egész közép-európai régióban várat még magára. Tehát a magyar törvény, mondhatjuk nyugodtan, mintaként is szolgálhat más országok hasonló jogalkotásához. A jövő esztendő január elsejével hatályba lépő, 2011. évi LXXVII. tör-

vény a világörökségről a korábbinál hatékonyabb eszközöket teremt az egyetemes értékek megőrzése, illetve fejlesztése közötti összhang létrehozására, hogy így módon az értékvédelem szempontjai hosszú távon,

---

„A törvény világos üzenet, a kormányzat a világörökségi helyszíneket kiemelt fontosságúnak tartja, és a magas szintű jogszabállyal gondoskodik róluk.”

---

az eddigieknél hatékonyabban és határozottabban érvényesülhessenek. A törvény, amely rendelkezik a világörökségi helyszínekről, védőzónáiról, valamint a várományosi listán szereplő tételekről az értékmegőr-

zést szolgáló kezelés szempontjából nyújt jelentős, mással nem helyettesíthető garanciát. Ennek értelmében valamennyi világörökségi helyszínen, egy éven belül kezelő szervezetet, világörökségi gondnokságokat kell életre hívni, illetve a meglévőket újra szervezni. A hét évre megbízott kezelő-szervezetek „működtetik” majd az adott helyszínt, természetesen nem egyedül, hanem az összes érdekelttel és érintettel együttműködve, azok tevékenységét összehangolva.

Szigorú szabályok határozzák meg a helyszínek megőrzésére, védelmére vonatkozó kezelési terveket és azok betartását. A világörökségi helyszínekről jövő év végéig kezelési tervet kell készíteni, amelyet 2014. június 30-ig összhangba kell hozni a helyi településrendezési tervekkel. A törvény mindezzel nem újabb korlátozásokat vagy többlet előírásokat keletkeztet, hanem többlet garanciákat ad. Világossá teszi, hogy a világ-

Fotók: Bélavári Krisztina

örökségi helyszínek megőrzésében mindenkinek ki kell vennie a részét, de azok épségének garantálása állami feladat, ezért – egyebek között – az államnak pénzügyi forrásokat is kell biztosítania a világörökségi területek értékmegőrzésére és értékalapú fejlesztésére.

Ugyanakkor az is természetes, hogy az adott keretek közt más-más megőrzési, fejlesztési feladat vár az egyes helyszínekre. S azt sem szabad figyelmen kívül hagyni, hogy a törvény a jogi kereteket adja meg, de a munka jelentős része még hátravan, hiszen ezután kell megszületniük azoknak a kormány-, illetve miniszteri rendeleteknek, amelyek majd a napi munkát meghatározzák. Köztük a kezelési tervvel, a világörökségi gondnoksággal, a hatásvizsgálattal, a várományosi helyszínekkel kapcsolatos rendeleteket szükséges még ez év végéig megalkotni. Eddig a törvényről, dióhéjban, s hogy mit jelent ez az egyes helyszínek számára? Néhány vélemény az érintettekől.

A pécsi Zsolnay Örökségkezelő Nonprofit Kft. munkatársa, *Kálóczy Lola* úgy véli, a hatályba lépő törvény jelentősen megerősíti a világörökségi helyszínek megőrzéséhez szükséges jogi környezetet. Reményeik szerint az állami költségvetésből érkező támogatások segít-

ségével lehetőség nyílik a már esedékes restaurálási, fejlesztési munkák elindítására, oktatási programok működtetésére, valamint a pécsi ókeresztény temető bemutatási színvonalának emelésére irányuló beruházásokra.

Taschner Tamás, Fertőtáj Világörökség Magyar Tanács Egyesület titkára szerint kiszámíthatóságot, tervezhetőséget jelent a törvény, s egyensúlyt, hiszen ezentúl nemcsak a helyiek vállán nyugszik majd Fertőtáj megmaradása, hanem a nemzet is közvetlenül részt vállal a feladatból. Az egyesület súlyának és szerepének növekedését is látja benne, valamint azt, hogy a mozgástér rögzített, ezt elismert és garantált jogi keretek biztosítják. Ahogy mondja: „Múltunk emlékeit úgy adhatjuk át a jövőnek, ha hosszú távú, reális, megvalósítható feladatokat tűzhetünk ki. A törvény világos üzenet, a kormányzat a világörökségi helyszíneket kiemelt fontosságúnak tartja, és a magas szintű jogszabályi gondoskodik róluk.”

A Pannonhalmi Főapátság turisztikai és marketing igazgatója, *Hansághy Péter* így fogalmaz: „Azért tartom jónak a törvényt, mert a világörökség ügyét magasabb szintre emeli, nagyobb kormányzati odafigyelést indukál, konkrét anyagi támogatást irányoz elő a költségvetésből, s a kezelő szervezetek teljes jogú tagjai lettek a Világörökség Magyar Nem-

zeti Bizottságnak. Várom a végrehajtási rendeletet, amely sok részletkérdésben hozhat pozitív változást, illetve konkrét feladat meghatározást, amihez eszközöket is rendel. Bízom benne, hogy a Magyar Turizmus Zrt. is reagál a kormányzat attitűdváltására, és az eddigieknél kiemeltebb szerepet szán a világörökségi helyszínek promotálásának hazai és nemzetközi szinten egyaránt.”

Dr. Takács András, a Tokaj-Hegyalja Világörökségi Térségfejlesztési Programiroda programvezetője úgy véli, „a Tokaj-hegyaljai világörökségi borvidék számára a törvény rendkívül nagy jelentőségű. Ennek nyomán megnyílik az út arra, hogy az újra készítendő világörökségi kezelési terv, amely kormányrendelettel kerül majd kihirdetésre, egyértelműen rögzítse a világörökségi értékeket, azok kezelésének szakmai módját és kereteit, valamint meghatározza azokat a fejlesztéspolitikai irányokat, amelyek értékőrző módon javíthatják a térség jövedelemtermelő képességét és lakosságmegtartó erejét, elsősorban a turisztikai marketing és intézményrendszer erősítése által. A jövedelemtermelő képesség növelés azért is rendkívül fontos, mert a borvidéki, kultúrtáj környezeti, a szőlészeti tájhasználat és az ahhoz kapcsolódó borászat csak akkor maradhat produktív módon, fejlődőképesen életben, ha Tokaj-Hegyalja gazdaságilag is hatékony módon működik. A törvény lehetőséget ad arra is, hogy erősödjön az együttműködés a helyi szereplők közt, hiszen a hatályba lépésétől hat hónapon belül a kultúráért felelős miniszternek hét évre egy világörökségi gondnokságot kell megbíznia a világörökségi kezelési terv megvalósításával, a világörökségi helyszín – kezelési tervben rögzített – működtetésével, azaz végre kialakulhat a 27 településes borvidék térségi gondolkodása, egységesebb menedzsmintje.” ■

A LIMES NYOMÁBAN

A KULTURÁLIS ÖRÖKSÉGVÉDELMI HIVATAL 2011. MÁJUS 30-ÁN TÁJÉKOZTATÓ MEGBESZÉLÉST SZERVEZETT A RÓMAI KORI DUNAI HATÁRVÉDELMI RENDSZER, A DUNAI LIMES, MÁS NÉVEN RIPA PANNONICA VILÁG-ÖRÖKSÉGI JELÖLÉSHEZ KAPCSOLÓDÓ PÁLYÁZAT EREDMÉNYEIRŐL. CÉLUL TÚZTUK KI AZ ÉRINTETT PARTNEREK VÉLEMÉNYÉNEK FELMÉRÉSÉT IS.

TÓTH JÁNOS ATTILA

A „Central Europe” program keretében megvalósuló „Danube Limes Projekt” nemzetközi pályázat vezetője a Kulturális Örökségvédelmi Hivatal, külföldi partnereink Ausztria, Lengyelország és Szlovákia. A 2008. október 1. – 2011. szeptember 30. közötti időszakra tervezett tevékenységek költségvetése mintegy 2 millió euró, ezzel az örökségvédelem egyik legnagyobb hazai programja, egyúttal Magyarország egyik legfontosabb tervezett kulturális hozzájárulása az európai Duna Makro-régió Stratégiához (DMRS).

A projekt zárásához közeledve áttekintettük a magyarországi római kori dunai határszakasz tervezett világörökségi helyszíneit, az elvégzett tudományos és hatósági munkát, a kezelési terv és a nevezési dokumentáció jelenlegi állapotát.

A világörökségi jelölés mellett a projektnek számos szakmai eredménye is van, amelyek túlmutatnak a régészeti örökségvédelem szűkebb köreiben. A több éven át a levegőből, szárazon és vízen végzett terepi kutatásnak hála, pontosítottuk a limes-lelőhelyekre vonatkozó szakmai és hatósági adatokat, új felfedezéseket tettünk, javítottuk a hatósági nyilvántartás állapotát. 264 lelőhelyet vizsgáltunk meg, és 162-t jelölhetőnek találtunk. A 2011. januári áttekintés óta (ld. Örökség 2011/1.) Esztergom, Neszmély, Tokod, Tokodaltáró, Nyergesújfaló, Mogyorósbánya, Tát, Naszály, Ács, Mocsa, Nagyszentjános, Gönyű, Kunsziget, Abda, Ötte-

vény, Lébény, Mosonszentmiklós, Mosonmagyaróvár, Máriakálnok, Bezenye, Paks, Komárom, Almásfüzitő és Győr jelölésre kiválasztott lelőhelyeivel kapcsolatban végeztünk helyszíni egyeztető fórumot. Néhány kivételtől eltekintve a világörökség ügye osztatlan támogatást kapott:

„A folyók azonban nemcsak adtak, hanem időnként el is vettek: a katasztrófális árvizek, mederváltozások révén akár el is lehetetlenítették a partokon élő közösségeket. Európa történelme ennek köszönhetően az ember és a folyóvizek kölcsönhatásának története is.”

a tulajdonosok, önkormányzatok és helyi civilek meglátták a világörökségi státus által megnyíló lehetőségeket. Sajnos Győr polgármesteri hivatala nem képviseltette magát a fórumon, így egyelőre nincs visszajelzésünk a megyei jogú város álláspontjáról. Hasonló a helyzet Naszály, Mocsa és Bezenye esetében. A megjelent tulajdonosok és civilek azonban támogatták a kezdeményezést.

A nyár folyamán további egyeztetéseket végzünk a vízügyi és környezetvédelmi terület regionális szerveivel, illetve a Közlekedésfejlesztési Koordinációs Központtal. Az eddigi sikerek felhasználásával megpróbáljuk meggyőzni a korábbi egyeztetésen tartózkodóan reagáló települési vezetőket (különös tekintettel arra, hogy a választások során esetleg vezetőváltás is történt).

Természetesen nem véletlen a civilek és a helyi vállalkozók lelkesedése, mivel mára széles körben felismerték, hogy a Ripa Pannonica nem ásatag romok listája, hanem kiaknázható erőforrás.

Az ipari forradalom előtt, amikor még nem épültek meg a vasútvonalak és a modern úthálózat, a szállítás legbiztonságosabb és legolcsóbb módja a hajózás volt. Az európai történelmi nagyvárosok többsége folyók partján, illetve a folyó és a tenger találkozásánál található.

A folyók megadták a gazdaság és történelem földrajzi kereteit is. Ivóvizet, ipari vizet, élelmet és energiát is biztosítottak. Emellett a folyó menti síkságon különféle mezőgazdasági tevékenységek zajlottak.

A folyók azonban nemcsak adtak, hanem időnként el is vettek: a katasztrófális árvizek, mederváltozások révén akár el is lehetetlenítették a partokon élő közösségeket. Európa történelme ennek köszönhetően az ember és a folyóvizek kölcsönhatásának története is. Napjainkban a folyami környezet hasonló

kihívások elé állítja társadalmunkat, ideje tanulnunk múltunk példáiból! A római kor az első olyan időszak, amikor a Duna teljes hossza egyetlen hatalom ellenőrzése alá került. A ripa nem egyszerűen egy erődített vizesárok volt, hanem a folyót, mint infrastruktúrát használták. Kereskedelmi és hadihajók közlekedtek rajta, amellyel biztosították a csapatok és áruk mozgását, illetve az ellenséges népek folyóhasználatát korlátozták. A rómaiakhoz köthető tehát az első ismert Duna Stratégia – ahogyan azt a tanácskozás elején köszöntőjében *Tamási Judit*, a KÖH elnöke megfogalmazta. Az általánosságokon túlmenően azonban meglepően kevés részletes információ áll rendelkezésünkre. Gyakran azt az egyszerű kérdést sem lehet megválaszolni, hogy az adott területen hol folyt pontosan a Duna, illetve a sok ág közül melyik volt a legfontosabb. Ennek következtében arra sincs válasz, miért

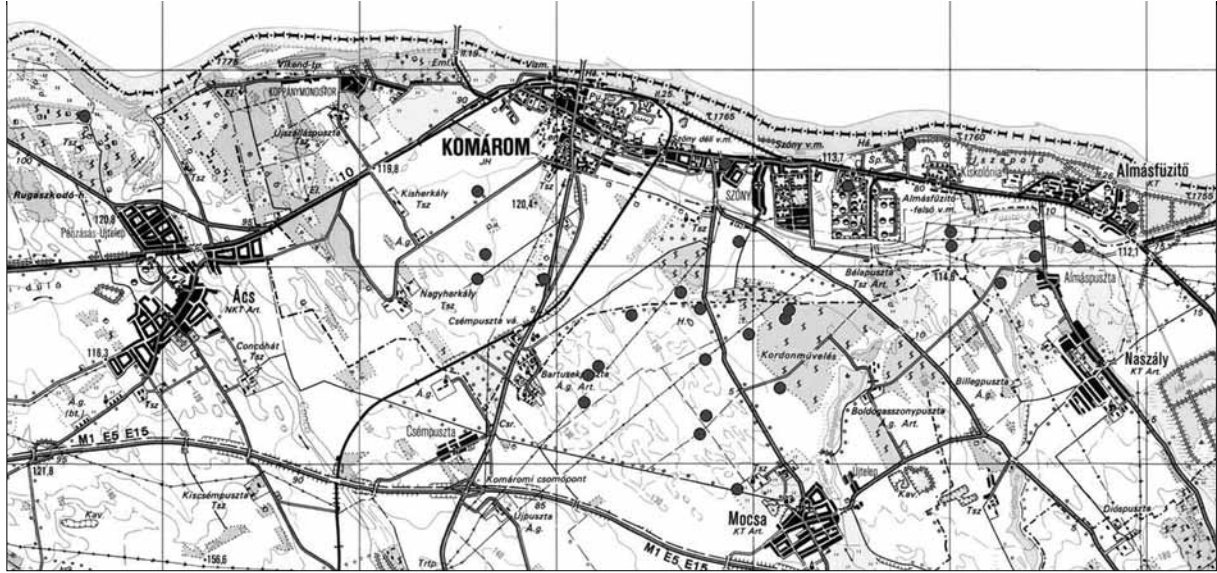
és miként változott a meder, milyen szerepe volt ebben az emberi hatásnak. Pontosan ezek a részletek lennének szükségesek napjaink hidrológiai folyamatainak távlati értelmezéséhez.

A májusi konferencián a projekt tudományos hátterét, az elvégzett kutatásokat *Visy Zsolt* professzor adta elő (a KÖH mellett a Pécsi Tudományegyetem, illetve a Paks – az ókori Lussonium – önkormányzata részesei a pályázatnak). Előadásában a Ripa Pannonica jelentőségét és a nevezendő helyszínt mutatta be, egyúttal tájékoztatót a kutatásról, az elkészült listáról, a lehatárolásokról és a hatósági egyeztetésről is. *Máté Zsolt* bemutatta a világörökségi jelölési dokumentáció vázlatát, melynek elkészítésekor már figyelembe vették az UNESCO követelményeit, illetve a hazai helyszíneken szerzett tapasztalatokat. *Frankó Ákos* előadásában a mintegy 120 részlemből álló

„helyszín” (világörökségi) kezelési tervet ismertette. Ehhez kapcsolódóan bemutatta a javasolt hierarchikus felépítésű kezelő szervezetet is, amely szerint egy központi, állami „gondnokság” koordinálja a világörökségi felvételre jelölt helyszín kezelő szervezetét, amely a mintegy 450 km hosszban elnyúló sorozathelyszín kezelését további három alközponton keresztül valósítja meg – ez utóbbiakhoz kapcsolódnak a tényleges helyszínkezelők (gondnokok), valamint az egyes helyszíneken külön-külön egyeztető fórumok is működnének a helyiek bevonására. A leőhelyeket jelentőségük, bemutatathatóságuk, állapotuk szerint három kategóriába sorolták, a későbbi munkálatok ütemezése és jellege ettől a besorolástól válna függővé. A hozzászóló partnerek (*Mihályfi László* fősztályvezető, NEFMI,

Dunaszekcső, a dunafalvai római kikötőről romjai felől

Fersch Attila, Fertő-Hanság Nemzeti Park) elsősorban a kezelési tervhez javasoltak új szempontokat, változtatási ötleteket. Javasolták, hogy a központi szervezet helyett a kezelés jobban épüljön az „alulról érkező” kezdeményezésekre. Elhangzott ugyanakkor, hogy amennyiben állami (rész) finanszírozással számolunk a fenntartásban, ennek elosztására, illetve a helyszínek láncolatának egységes minőségének és arculatának garantálásához is szükséges valamiféle központi koordináció. A Világörökség hasznosításakor a Dunára merőlegesen felfűződő természeti és kulturális értékek integrálását is fontosnak tartották (Árgay Zoltán, Vidékfejlesztési Minisztérium pl. az ökoturisztikai lehetőségek kiaknázása szempontjait hangsúlyozta). A lelőhelyek felvázolt hármasszintű tartalmának további finomítására vonatkozó javaslat is elfogadást nyert. 2011. június 9–11. között Pakson zajlott egy másik – szintén a Danube Limes Projekt keretében szervezett – konferencia, amely a régészeti parkok európai helyzetét vizsgálta. A rendezvény fő célja az volt, hogy segítse a Paks–Dunakömlőd területén elhelyezkedő római Lussonium területére tervezett régészeti park megszervezését. Ez a római lelőhely évszázados múltra visszatekintő kutatása során számos európai jelentőségű leletet adott a tudománynak. (Nemrégiben egy bronzból készült római császárszobor jelentős, nagyméretű töredéke került itt elő.) A pályázat kapcsán évente folytak újabb feltárások a Pécsi Tu-

dományegyetem szervezésében, ennek során az ókori tábor fontos részleteit sikerült azonosítani. A mintaprojekt jó példája annak, hogy a már működő nyugat-európai példákhoz hasonlóan a tudományosan alátámasztott bemutatás, a professzionálisan előkészített programok, a nívós bemutatás sikeresen követhető magyarországi lelőhelyek esetében is. Remélhetően a világörökségi nevezéshez kapcsolódóan más helyszíneken is elindulhatnak hasonló projektek. Jelenleg a jelölési dokumentáció előzetes változatának elkészítése folyik. Ennek része a helyszínek bemutatása, a jelölés indoklása, és ehhez kapcsolódik a kezelési terv elkészítése is. Terveink szerint szeptemberre elkészül az anyag angol fordítása, amelyet elküldünk nemzetközi szakértőknek is. Szeptember 6-án egy újabb konferenciát tervezünk Budapesten, amelynek keretében bemutatásra kerül a szlovák és a magyar világörökségi jelölési dokumentáció tartalmában már teljes, véglegesítésre váró verziója. A résztvevő nemzetközi csapat az előzetesen megküldött dokumentumok alapján megvitathatja és véleményezheti az anyagot. A jelölési dokumentáció véglegesítése a szakértői vélemények figyelembevételével történik. A Duna Stratégia kidolgozása során a Danube Limes Projekt a magyar stratégia egyik kiemelt, „zászlóshajó” programja is lett. Ha az előzetes várakozásoknak megfelelően a kezdeményezés támogatást kap, lehetővé válik a limes több hazai rész-

Áttekintő térkép a helyszínekről

helyszíneinek állapotfelmérése, feltárása, konzerválása. Egyúttal meg kell valósulnia a kezelőszervezet felállításának, működésének is, miután ez előfeltétele a világörökségi cím elnyerésének. A Világörökség megtisztelő címe komoly kihívást is jelent, mivel a jelölés sikere esetén kötelezettséget is ró Magyarországra. A világörökségi helyszínek állapotát, az emlékek épségét fokozottan védeni és ellenőrizni kell. Az egyes helyszínek későbbi fejlesztéseinél a világörökségi szempontok elsőbbséggel bírnak. Ugyanakkor az örökségtudatos gazdálkodás vállalásával a limesben rejlő határokon átnyúló láncolat a helyszínek sérülése nélkül, sőt azok állapotának javítása mellett, gazdaságilag is hasznosítható lehetőségeket rejt magában. A dunai limes turisztikai vonzerejének kiaknázása az általunk elvégzett előkészítő munka biztos alapjain kezdődhet majd el. Hangsúlyoznunk kell, hogy a dunai limes nem a turisztikai vonzereje miatt, hanem egyedülálló történelmi és kulturális értéke jogán nyerheti el a Világörökség megtisztelő címet. Ugyanakkor az örökségalapú, értékcentrikus, reményeink szerint fenntartható, környezetbarát fejlődés hosszú távú lehetőséget nyújthat a Duna menti települések lakóinak, különösen akkor, ha a római kori elődeik mintáját követve összefognak, és helyszínek egységes láncolataként gondolnak erőforrásaikra. ■

Telkibánya, református templom (sz. III+)

BORSOD-ABAÚJ- ZEMPLÉN MEGYE MŰEMLEKI REVÍZIÓJA

A REVÍZIÓS BEJÁRÁSOK SORÁN ÓHATATLANUL SZEMBESÜLNÜNK KELL A MŰEMLEKEK NÉMELYIKÉNEK PUSZTULÁSÁVAL. E FÖLÖTT ÉRZETT FÁJDALMUNKAT NÉMIKÉPPEN ENYHÍTHETIK AZ ÚJ VÉDÉSEK, ILLETVE AZ IDŐKÖZBEN ELVÉGZETT KUTATÁSOK SORÁN ELŐKERÜLŐ ÚJ ÉRTÉKEK. NEM EGY ESETBEN MAGA A REVÍZIÓ GYARAPÍTOTTA EZEKNEK A TUDOMÁNYOS EREDMÉNYEKNEK A SORÁT.

BODÓ BALÁZS – BOZÓKI LAJOS

Borsod-Abaúj-Zemplén megyében jelenleg 725 darab, törzsszámmal rendelkező műemléki tétel van. Ebből három Műemléki jelentőségű terület (Ózd, Jósavfő, Sárospatak), tizennyolc határozattal kijelölt Műemléki környezet és egy Műemlék történeti kert (Edelény).

2007–2009 során a megye összes műemlékét felkerestük. Sajnos, néhány esetben az elérhetetlen tulajdonos és a gyakran évek, évtizedek óta rozsdásodó lakatok, záruk állták utunkat, de a külső dokumentálást ez esetekben is elvégeztük.

Megyénkről sajnos műemléki topográfia nem jelent meg, de munkánk

így sem volt minden előzmény nélkül, hiszen a megye műemlékeiről, egyedi vagy összefoglaló jelleggel, számos publikáció jelent meg. Közülük a legjelentősebb az 1992-ben Miskolcon Szabadfalvi József és Cseri Miklós szerkesztésében megjelent Borsod-Abaúj-Zemplén megye képes műemlékjegyzéke című sorozat hét füzete, amelyben kilenc szerző nagyjából a megyei műemlékjegyzékekhez hasonló terjedelemben, egy-egy fotót is mellékelve tárgyalja az emlékeket. A részterületekkel foglalkozó művekből Sárközy Sebestyén: A történeti Torna megye településtopográfia című munkáját említenénk.

Hasonlóan történeti tájegységet dolgozott fel a várak szempontjából Nováki Gyula és Sándorfi György A történeti Borsod megye várai című, 1992-ben megjelent műve. Szerencsénkre, azóta elkészült a megye teljes emlékanyagának feldolgozása is Nováki Gyula, Sárközy Sebestyén és Feld István munkájaként Borsod-Abaúj-Zemplén megye várai az őskortól a kuruc korig címmel. Miután a megye műemlék templomainak túlnyomó része református használatban van, munkánkhoz nagy segítséget nyújtott Várady József: Tiszáninnen református templomai című könyve. A gazdag képanyaggal

rendelkező mű főként a történeti adatok tekintetében bizonyult hasznosnak.

Természetesen Borsod-Abaúj-Zemplénre is jellemzőek mindazon problémák és jelenségek, amelyek a már korábban ismertetett megyékben is előfordultak. Mi most elsősorban mégsem ezekkel szeretnénk foglalkozni, hanem a munka „naposabb” oldalát, a revízió során jelentkező tudományos eredményeket bemutatni. Nyilvánvaló, hogy egy-egy megye ennyire részletes és egységes szempontú műemléki bejárása már önmagában is jelentős tudományos eredménynek számít. Ebből a szempontból közhelyszerűen említhetjük, hogy az újabb bejárások technikai háttere, mint pl. a digitális fényképezőgépekkel készíthető szinte korlátlan képmennyiség vagy a műemlékek megtalálásához, illetve azok helyének pontos rögzítéséhez használható GPS mennyivel tágabb teret jelent a helyszíni munka során. Még korábban az emlékek fotódokumentációjánál figyelemmel kellett lenni az előhívás költségeire, a jelenlegi adathordozókkal ez nem jelent problémát. Csak példaképpen: a sajszentpéteri 1214 törzsszámú (kovácsműhely/lakóház) emlékről a régebbi revízió során csupán egyetlen fotó készült, most nyolcvannégy. A nagy képmennyiség viszont a kezelhetőség és a tárolás jelenleg nem teljesen megoldott helyzete miatt okoz problémát.

A helyszínelés során tett felfedezések közül legelőször Telkibányát említjük. Itt a református templomról már az első felületes vizsgálat során is látszik, hogy egy hajdani, nagyobb épületnek csak különböző lefalazásokkal létrehozott kisebb méretű utódja a jelenlegi templom. A revízió során a templom falain látható jelenségeknek a környező terep egyenetlenségeivel való össze-

*Szalonna, Gedeon-kastély,
kerti építmény (tsz 10811)*

vetése alapján sikerült valószínűsíteni az egykori templom vélhetően sokszögzáródású szentélyének helyét. Sajnos, a szentély területén 2008-ban temetkeztek, s ez igencsak meg fogja nehezíteni egy majdani régészeti feltárás dolgát. Azért a minden rosszban van valami jó elvén az említett sírásásnak is volt valami tudományos eredménye. A kihányt sírföldben ugyanis helyszínelésünk-kor találtunk olyan kőfaragványt, amely ékesen bizonyítja, hogy feltételezhetően még *in situ* faragott műrészletekkel rendelkező falmaradványok rejtőzködhettek a földben. Telkibánya esete azonban csupán egy azok közül a tudományos eredmények közül, amelyek a helyszíni bejárások során adódtak. Természetesen a revízió nem vállalhatja a helyszíneli épületek napokig tartó vizsgálatát, és azok monografikus szintű feldolgozását, de arra mindenképpen alkalmas, hogy ilyen

mélységű munkák szükségességére adott esetekben felhívja a figyelmet, és azoknak biztos alapját képezze. Kollégáinkkal együtt gyakran értünk haza egy-egy helyszínelésről azzal a gondolattal, hogy ide, még nyugalmasabb időkben mindenképpen vissza kell térnünk, és legalább egy alapos rajzi felméréssel dokumentálnunk a látottakat. Ebből a szempontból az egyik legkedvesebb emlékünkhöz a gönci római katolikus templom, amelyről már a revízió előtt is tudni lehetett, hogy szentélye jelentős középkori maradványokat rejt. A helyszíneléskor a padlás-térben ennek további bizonyítékait is megtaláltuk. Az első szembetűnő „lelet” a diadalív eredeti csúcsíves záradéka volt. A legnagyobb meglepetést azonban az okozta, hogy a csehsüveg boltozat vállai fölött megtaláltuk a gótikus hálóboltozat boltozatindításait. Eddig „ismeretlen” gótikus boltozatot azonban nem

csak padláson találhatunk. Néhány esetben elég ehhez, ha egy-egy, a szakirodalomban egyáltalán nem vagy csak nagyon szűkszavúan szereplő emléket megtekintünk. Hazánk egyik legépebb hálóboltozatáról, a hejceiről például hiába keresnénk képet a tudományos munkákban, pedig ott, az ismertebb bodrogkeresztúrhoz hasonlóan, a hajó és a szentély boltozata is teljesen épen maradt ránk.

A helyszínelésekkel természetesen nem merül ki a kutatás. Számos fontos információ bukkant elő a tervtári és fotótári adatgyűjtés során is. Erre most csak egyetlen példát említenénk. A tornanádaskai volt Hadick-kastély esetében a tervtári dokumentációk átnézése során sikerült azonosítani a kastély vélhető elődjének alaprajzát. A földszint alaprajzi felmérésén eltérő, szélesebb falvastagságai alapján jól kirajzolódott egy téglalap alaprajzú szárny,

◀ *Hejce, római katolikus templom, a szentély középkori bálóboltozata (tsz 1071)*

▼ *Sárospatak, a városfal sarokbástyája (tsz 1338)*

Fotók: KÖH

amelynek mindkét végén merőleges irányban kissé elcsúsztatva egy-egy szintén téglalap alaprajzú kisebb toldalék (torony?) csatlakozott. Erre az eredményre a helyszíni bejárásakor aligha lehetett volna eljutni. Itt kell megemlíteni a revíziós munka egyik legnagyobb hiányosságát. Kapacitás híján értelemszerűen fel sem merülhet egy adott épület pontos felmérése, pedig a fent említett jelenségek a helyszíni szemrevételezések alapján csak legritkább esetben „szúrhatók ki”. Szerencsés esetben – mint az előbbi – rendelkezünk korábbi felmérésekkel, tervekkel. Előfordult olyan is, hogy a helyrajzi számos térkép elemzése adott alapvetően új információt a tokaji vár esetében, ahol a területi iroda munkatársa, Sárközy Sebestyén a hely-

rajzi számos térképnek a XVII–XVIII. századi felmérésekkel való összevetése alapján, már a revíziós bejárást megelőzően valószínűsítette a vár elhelyezkedését (jelenleg a vár címszó alatt az egykori várnak csak az egyik bástyája: a Merítőbástya védett). Ottlétünkkor a feltételezés alapján sikerült is néhány gyanús falmaradványt észlelnünk, amelyet az egykori vár maradványaként értékeltünk. Azóta a feltételezés helyességét ásatások bizonyították. Vár, illetve városfalakkal kapcsolatban mindenképpen említésre méltó a megye egyik „legzűrösebb” műemléke: a sárospataki városfal. Az egyes falszakaszok sok esetben telekhatáron állnak, ebből következően részben mindkét telek felől, részben csak egyik oldalról, részben pedig egyáltalán nem védettek. Akadt olyan eset is, amikor a revízió során felfigyeltünk egy-egy maradványra, amelyet akkor még nem, csak később az adott maradványhoz kapcsolódó ügy során sikerült értelmeznünk. Már 2007-es ottjártunkkor felfigyeltünk a szalonnai Gedeon-

kastély telkének végén álló rommaradványra. Később, 2009-ben újra felkerestük az emléket, és akkor már tüzetesebben is szemügyre vettük. Eredeti funkcióját azonban még ekkor sem sikerült megállapítani. A kastély, jelenlegi állapotában, a XIX. század végéről származik. Ekkor került fel a homlokzatokra a kastély képét jellegzetesen meghatározó, historizáló stíuselemekkel vegyített, neoklasszicista architektúra. A szabadon álló, mindkét homlokzatán oszlopos portikusszal tagolt, kéttraktusos, téglalap alaprajzú épület belső tereinek teknőboltozatos lefedése arra enged következtetni, hogy az épület felmenő falai a XVIII. században, barokk stílusban épültek. A kastély eredetileg feltehetően U alaprajzú volt, két oldalán melléképületekkel. Mindenesetre az 1819–1869 között készült II. katonai felmérésen (XXXIX. 41.) már téglalap alaprajzú épület látszik, melléképületekkel. A kastély mögött talán némi angolkerti elemeket is tartalmazó, viszonylag szabályos kastélypark látható.

A park egyik jellegzetessége, hogy középtengelye a kastélyegyüttes fő tengelyétől délre tolódott el, északra nagyobb kiterjedésű gyümölcsös-kertek vannak. A kastélypark központi eleme egy, a térképen vörössel színezett, tehát falazott kerti építmény, helye megközelítően azonos a jelenleg 250-es helyrajzi számon álló rommal. Maga a jelenleg is látható rom tört kőből, habarccsal falazott, kétszintes, jelenleg toronyserű, kupolákkal fedett építmény. A falszerkezetére jellemző, hogy nincsenek kiegyenlítő sorok, a falazatot strukturálatlanul, némileg „ad hoc” emelték, váltakozó összetételben nagyobb és egészen apróbb kövekből. Kváderfal, illetve szabályosabb falszerkezet ott sincs, ahol már külső falsík látszik. Az emeleti és földszinti, nagyméretű, félköríves lezárású nyílások laposabb kövekből átboltozottak, miként a körkörös falazott kupola is (némi Atrousz-kincsház reminiscenciákkal).

A falszövet struktúrájából és a boltozási technikából adódóan kizárhatjuk, hogy a rom valamilyen középkori építmény maradványa lehet.

Véleményünk szerint ez az építmény egy romantikus műrom maradványa, amely a II. katonai térképen ábrázolt kastélypark központi eleme lehetett a XIX. század első évtizedeiből, esetleg közepéről.

Sajnos, a műemlékek pusztulása Borsod-Abaúj-Zemplén megyében is aktuális probléma.

A kastélyállomány pusztulásáról most csak a Mezőcsát–Keselyűhalmon álló Dobozy-kastély példáját említjük, ahol a különböző időszakokban készült dokumentációk mutatják az épület romlásának állomásait. A településtől kissé távolabbi, korábban termelőszövetkezeti használatban álló épület a rendszerváltás után funkcióját veszítve indult rohamos pusztulásnak. 1991-ben az épület egy rajzi felmérés szerint még teljesen épen állt. 1992-ben, a képes műemlékjegyzékben már romos

állapotúnak írják, bár a teljes tető még mindig látható a mellékelt fotón. 2009-ben már csak a saroktoronyokon és a toldaléképítményen találtunk tetőmaradványokat. Az épület fő tömegei lefedés nélkül, jócskán lepusztult falakkal, aljnövényzettel és fákkal sűrűn benőve láthatók. Megközelítése a részben beomlott pincék miatt életveszélyes. Ha nem lesz sürgős beavatkozás, akkor a jövőben Mezőcsát–Keselyűhalmon, *nomen est omen*, már valóban csak a keselyűk kövözhetnek majd a romhalom felett.

Ez azonban nem az egyetlen példa a műemlékállomány pusztulásra, hiszen annak egyik legsérülékenyebb részei esetünkben is a népi műemlékek. Erre is elég csak egyetlen példával utalni. Emődön, ahol eredetileg négy népi lakóház volt védett (ez a szám törlés következtében azóta háromra csökkent), a pusztulás folyamatának összes fázisát végigkövethetjük. A Szilfa utca 8-as számú épület viszonylag épen áll, bár némi javítás erre is ráférne. A következő fázist az azóta törölt Rákóczi utca 16. képviseli, ahol berogyva, de még a tetőszerkezetből is volt némi maradvány. A Szilfa utca 16-os ház már csak oldalfalival képviseli egykori önmagát, és hajdanvolt tüzelőberendezésére csak egy kőcupac utal. Végül a teljes pusztulást a Szilfa utca 3. képviseli. Már csak néhány téglá vagy beton-darab emlékeztet a ház helyére. Hasonlóan elpusztult, de még mindig védelem alatt álló népi lakóházra Szászfán vagy Zádorfalván is találunk példákat.

Érdekes problémát vet fel a Miskolc tetemvári református templom, közismertebb nevén a deszkatemplom esete. A már korábban is többször erősen átalakított épület 1997-ben teljesen leégett. Az új épület a réginek tökéletes mása, de ennek ellenére csak másolat. Műemléknek tekinthető-e egy ilyen emlék, amely anyagi valóságában már semmit

sem tartalmaz a régiből? Ugyanez a helyzet egy másik miskolci műemlék esetében is. A Lillafüred, Erzsébet sétány 3. szám alatt található Hermann Ottó lakóháza, amely szintén csak másolata a hajdanvoltnak. Hasonló problémaként említhetünk egy további emléket is, amely egyben a védett köztéri szobrok legújabb kori történetére is kitűnő példa. A miskolci „Korsós Mária” Immaculata-szobor 1738-ban készült, a várost elkerülő pestis emlékére. Talapzatát eredetileg Nepomuki Szent János, Szent Lőrinc és Szent Sebestyén szobrai díszítették. A szobrokat az 1878-as árvíz után távolították el, majd 1961-ben a térnek az alsóvárosi (Mindszenti) római katolikus templom és a plébániaház közötti szélére helyezték át. 2009-ben az eredeti szobrot lebontották, elemei a templomkertben vannak. A térre másolatot helyeztek el, így jelenleg a szobor másolata védett (?). Végezetül még egy „vándor” szobrot említünk. Szendrőn a római katolikus (volt ferences) templom kertjében számon tartott Nepomuki Szent János-szobor „ijesztett ránk”. A helyszíneléskor a templomkertben ugyanis hiába kerestük. Szerencsére nem kóborolt messzire, hiszen kissé később, a templom sekrestyéjében rátaláltunk.

A bejárásokat részben külső munkakerő: Pete Nóra és Révai Balázs bevonásával végeztük. A hivatal dolgozói közül Bodó Balázs, Bozóki Lajos, Dobosyné Antal Anna, Fehér Mariann, Gömöröy Judit, Győr Attila, Sarkadi Márton és Somorjay Sélysette vett részt a revízióban. A területi iroda részéről: Sárközy Sebestyén, Paszternák István, Kosdi Attila, Jenei Anita, János Ágnes és Szatmári Klára segítette munkánkat. S alkalma szamos érdeklődő kolléga is bekapcsolódott, közülük Giber Mihály és Orosz Krisztina nyújtott nagy segítséget. ■

A KIRÁLY ÉS A VASÚT EMLÉKE

HA A VIRIBUS UNITIS SZAVAI NEM IS DÍSZELEGNEK A GÖDÖLLŐI KIRÁLYI VÁRO ÉPÜLETÉNEK KAPUJA FÖLÖTT, MINT A NYUGATI PÁLYAUDVAR KOPOTTSÁGÁBAN IS MÚLTIDÉZŐ AJTAJÁNÁL, A MEGÚJULT ÉPÜLET MÉGIS CSAK ARRÓL TANÚSKODIK, A MAGYAR ÁLLAMVASUTAK KOMOLYAN VESZI, HOGY TENNIE KELL, AZ ÉPÍTETT ÖRÖKSÉG MEGŐRZÉSÉÉRT. KÜLÖNÖSEN ÍGY VAN EZ, HA PARTNERRE IS TALÁL FELADATÁBAN. ÍGY TÖR-TÉNT EZ AKKOR, AMIKOR GÖDÖLLŐ VÁROSÁVAL EGYÜTT, A NORVÉG FINANSZÍROZÁSI MECHANIZMUS TÁ-MOGATÁSÁVAL ELKEZDŐDÖTT A KIRÁLYI VÁRO MAJD' SZÁZHARMINC ÉVES ÉPÜLETÉNEK REKONSTRUKCIÓJA.

RÓNA KATALIN

1867-ben, a kiegyezés esztendejének tavaszán indult meg a közlekedés a Pest–Hatvan közötti vasútvonalon. Akkortájt földszintes állomáson fogadták Gödöllőn az érkezőket. Csakhogy ugyanebben az esztendőben, bár Ferenc József változatlanul Bécsből irányította a birodalmát, egyre sürgetőbbé vált, hogy az uralkodó és családja szorosabban kötődjék Magyarországhoz. S ne csak Buda legyen királyi központ, de legyen olyan uralkodói rezidencia is, amely

egyben pihenő- és vadászkastély. A választás Gödöllő lett, ahol a krónikák szerint Erzsébet már korábban is járt egy sétalovaglás alkalmával. S 1967-et írtak, amikor a magyar állam megvásárolta a kastélyt s parkját, amely ily módon 1868-ban az V. törvénycikk értelmében, a koronajavak állományába került. Népszerűen úgy szól a história, Ferenc József és Erzsébet koronázási ajándékul kapta. Bárhogy is mondjuk, a királyi pár

attól az időtől fogva gyakorta megfordult Gödöllőn, s szívesen utazott vasúton. Hogy mindezt a legkényelmesebben, egyenesen Bécsből tehesse, Kőbánya állomása közelében két vasúti vonal között összekötő szakaszt alakítottak ki, melyet mind a mai napig királyvágálynak neveznek. S ha megvolt a királyvágány, el kellett jönni annak az időnek is, amikor már nyilvánvalóvá vált, az uralkodó nem érkezhets meg a földszintes, majd egy idő után emele-

Ferenc József várószobája

tessé növelt állomásra, de még csak az utóbb, fából ácsolt, tiroli stílusú, ideiglenes pavilonba sem.

Ha volt elegáns, gazdagon díszített királyi váró a fővárosban a Keleti és a Nyugati pályaudvar épületében, kellett, hogy legyen Gödöllőn is.

Nem kevésbé pompázatos, sőt a Magyar Államvasutak életében azóta is egyedülálló módon, teljesen függetlenül a vasútállomás épületétől, önálló épület, amit nem kisebb építész, mint Ybl Miklós tervezett 1882-ben. (Egyes feltételezések azt tartották, az épület tervezője Rochlitz Gyula, a Magyar Királyi Államvasutak főépítésze volt, akinek a nevéhez fűződik a Keleti pályaudvar központi épületének s a MÁV Andrassy úti palotájának a tervezése.)

A földszintes váró tereinek belmagassága s a tetőfelépítmény olyan nagy, hogy az épület tömege meg egyezett a kétemeletes vasútállomás magasságával.

Az épület tengelye a vasúti peron, illetve a város felé nyíló két bejárat. A vasút felőli oldalon öntöttvas pillérekön nyugvó perontető húzó-

„Nem kevésbé pompázatos, sőt, a Magyar Államvasutak életében azóta is egyedülálló módon, teljesen függetlenül a vasútállomás épületétől, önálló épület.”

dott, amely a jobb és bal oldali oldalhomlokzaton haladt előre. A két oldalhomlokzaton egy-egy mellékbejáratú ajtó nyílt. A városra néző, portikusos oldalon négy, ión oszlopon nyugszik az előtető, amely alá, tekintettel arra, hogy a terepszinthez képest az aláhajtó alig megemelt, könnyedén felhajthatott a hintó.

A királyi váró padlószintje azonos

a peronéval, így lépcsőre nem volt szükség. A vonatról egykoron vörös szőnyegen haladhatott az uralkodó az épület középső helyiségébe, a hercegi váróba érkezünk, amelynek a berendezése Ripka Ferenc leírása szerint „bordó kárpitú selyem zsölylye és pamlag” volt. Jobbra Erzsébet királyné várószobája, balra pedig Ferenc József szobája nyílt. A király szobájában íróasztal és velencei tükrös toaletasztal, olívizöld kárpitos ülőgarnitúra állt, s hasonló árnyaltú, préselt selyemtapéta borította a falat. A királyné várószobáját ugyanígy, de halványsárgában tartva rendezték be.

A királyi váróban volt a miniszterek várószobája is, külön kijáratral. Sőt a vasutasok részére is létrehoztak egy szobát, legyen hol aludniuk, ha őfelsége reggel korán kívánna indulni. A Monarchia széthullása s vele az államformaváltás nem jelentette a királyi váró sorsának végét. Bár bizonytalan esztendőket következtek, amelyeknek a Grassalkovich-kastély

súlyos kárát látta, a gödöllői együttes 1920 után ismét kiemelt szerepet kapott az állami reprezentációban. S attól fogva a királyi várót kormányzói váróként nevezték. A második világháború sem hagyta érintetlenül, a kivonuló német katonák lángra lobbantották a pincében felhalmozott szenet, s az épület tetőig kiégett, csak a falak maradtak meg. Amikor a háború után nekiláttak a helyreállításnak, a domborúan ívelt manzárdtető helyett laposabb hajlásszögű, csonkolt tető került az épületre, amely ettől kezdve jegykiadó és váróterem lett a mindennapi forgalomban.

Ybl királyi várója 1958 óta élvez műemléki védeltséget, így amikor az elmúlt esztendőben szóba jött helyreállítása, nyilvánvaló volt, az csakis az eredeti terek helyreállításával, teljes műemléki rekonstrukcióval lehetséges. S bár a korabeli építészeti terveknek nem lehetett nyomára bukkanni, az egykori képeslapok, felvételek, rajzok segítségével pontosan rekonstruálható volt az épület. Az alapvető szempontok közé tartozott az eredeti tömeg visszaállítása a koronaszerű manzárdtető kialakításával, a kovácsoltvas oszlopokon álló perontető visszaépítése, valamint a kocsifelhajtó felújítása, az eredeti belső térrendszer visszaállítása. Az építészeti terveket Hajós Tibor vezetésével a Hajós Építész Iroda Kft. készítette el, a kivitelező a Reneszánsz Kőfaragó Zrt. volt. Mindössze fél éves, ám ennek megfelelően megfeszített munka után a királyi váró ma egykorvolt külső és belső teljességében, reprezentatív tereiben immár a császári-királyi kort idéző hely- és közlekedéstörténeti kiállítással fogadja az érkezőket. Az épület – az elgondolások szerint – a közeljövőben turisztikai irodának és kávézónak is ad otthont. ■

Az egykori bercegi váró, a királyné szobája felé tekintve
Fotók: Hack Róbert

EÖTVÖS KÁROLY LÁBA NYOMÁBAN

KEZDJÜK OTT, AHONNAN ÉRDEMES. NE BÍBELŐDJÜNK BEVEZETÉSEKKEL, MINDENT ÚGYSEM TUDUNK ELMONDANI, KÜLÖNÖSEN, HA NAGYON AKARJUK. LEGYEN ELÉG, HOGY ADÓDOTT PÁR NAP A SZÉPSÉGES BALATONFELVIDÉKEN, Ahol ANNYI MINDENT LEHET CSINÁLNI: JÖNNI, MENNI, MEG CSAK ÚGY LENNI.

NAGY GÁBOR

Először is, gondoltuk, legyen valami távlatunk, fölme gyünk az Eötvös-kilátóhoz, egy kicsit körbenézni. Rövidke kaptató, már ott is voltunk a nagy gonddal megépített faszerkezetű kilátón, és csak néztük a gyönyörű tájat. Előttünk a lenyűgöző távlat, melyet a Szent György-hegy, a kacér, hegyes Gulács, és a Balaton kis kivillanó türkize szegélyezett.

A tiszta égboltú késő délutánt olyan fenségesen ülte meg a csend, hogy úgy éreztük, mintha az idő elillant volna. Így aztán igencsak konven iált a helyzethez Eötvös Károly: Utazás a Balaton körül című könyve, amit természetesen előre megfontolt szándékkal hoztunk magunkkal, és abba taláalomra egyikőnk bele-bele kapott, és hangosan olvasni kezdte:

„Ebéd után Csobánc várát kellett megtekintenünk... Tördemic felé hajtottunk, keresztül Gyulakeszin, föl a várhegy oldalának, virágzó szőlők közt szűk és mély satóúton. A szőlőhegy közepén kis tisztáson leszálltunk a kocsikról, s gyalog indultunk fölfelé.

Gyulai Pál úr itt csak megállt egy ponton, s nyakát hátraszegve, esernyőjét két kezével maga előtt a földre szúrva, harsány hangon kijelenté: – Nem megyek tovább!

Mutattam neki fejünk fölött a váromokat. Nem messze vannak. Félóra alatt fönt leszünk. Milyen szép lesz onnan a látás!

– Nem megyek! Én itt is eleget látok.

Salamon Ferenc is megszólalt:

– Én is maradok Gyulaival.

Most már nem volt helye okoskodásnak. Szétváltunk. Mi hárman, Nagy Miklós, Szilágyi Sándor és én mentünk föl a várba, ők ketten pedig ott maradtak a szőlők közt a várhegy alján.

S jól tették, hogy ott maradtak. Valami olyat tapasztalt Gyulai Pál úr, amiről eddig semmit sem tudott... Amint ott ballagnak: jön szemközt velük egy jóképű, szálas termetű parasztember, valamelyik gyulakeszi szőlősgazda. De nem a mélyúton jött, hanem fönn az úrparton, a gyepes pázsiton, a szőlőutak végén... Amint jön: meglátja lent az út fenekén azt a két úrforma embert. Megáll, nézi őket.

Egyszer aztán lekiált hozzájuk.

– Adjon isten jó napot!

Gyulai Pál úr és Salamon Ferenc a nagy beszélgetés közben nem hallották a köszöntést. Andalogtak és vitakoztak tovább ott a satóút fenekén. A gazda azonban onnan a túlpartról még egyszer hangosan lekiáltott.

– Mondtam már: adjon az isten jó napot!

Ezt már meghallották. Gyulai Pál úr felnézett a magasba, megállt, s nagy fennen vizsgálta.

– Adjon isten!

A gazdaember is megállt.

– Ha nem vétek szómmal, azt kérdezem, hova igyekeznek az urak?

– Miért kérdezi ezt kelmed?

– Mert hát a pincém itt van ám az út mellett.

– Nem törődünk mi azzal a pincével.

– De van ám a pincében bor is...

Az áldóját, a pincém előtt már akkor el nem mennek az urak nélkül, hogy egy pohár boromat meg ne igyák!

Kőboltos pince, nádfedeles előépülettel. Gyulai Pál úr még ott is tűnődött, Salamon Ferencnek kellett őt biztatnia, hogy a pincébe betérjenek.

– De hát voltaképpen miért is hívott be ide kegyelmed bennünket?

– Nehéz feje van az úrnak! Nem mondtam már, hogy a pincém az út színén van, s hogy az urak a pincém előtt mentek volna el?

– Hát ha mégsem jöttünk volna be?

– Nem tanácsoltam volna az uraknak. Nagy kegyetlenség lett volna.

Csúffá tenni nem szabad a szegény embert. A sajtógerendáról levett az ember egy üvegpoharat. Biz az nem volt kimosva szüret óta. A lopótökből kiöblítette kissé, s aztán színültig eresztve, föltartott jobb kezébe fogta a poharat.

– Isten hozta az urakat az én kis hajlékomba. Tartsa meg az isten az urakat erőben, egészségben, jókedvben, békességben. Kik légyenek az urak, és mi járhatnak annak, nem tudom, nem is keresem. Járjanak szerencséivel és isten áldásával. Ha pedig hazatérnek: bűt, bajt, szomorúságot otthon ne érjenek, s otthonalóikat jó egészségben találják...

Ilyen volt hajdan Túl-a-Dunán a vendéglátás. Ebbe keveredett bele Gyulai Pál úr és Salamon Ferenc is Csobánc hegy lábánál a gyulakeszi paraszt szőlősgazdánál.

Mi azonban megmásztuk a hegyet, s megnéztük a várat. Romvár, kő-halmoz, roskadó falak, büszke múlt-nak szomorú emlékei, annyi dicsőségnek temetője, annyi nemzeti bűnnek hirdetője!”

Eddig tartott a felolvasás, és bizony erősen belefeledkezünk ezekben a régi mondatokba különösen is azért, mert mi már korábban elhatároztuk, hogy másnap Csobánc várát fogjuk megnézni.

El is indultunk, Gyulakeszi felől, föl a várhegy oldalának, virágzó és elhagyott szőlők közt a mély satóúton. Mentünk a lóerős kocsinkkal, az egyre rosszabb és egyre szűkösebb úton, mikor is egy jóember, mintha minket várna, integetett, hogy itten jobbra be lehet fordulni, és meg lehet állni. Bizony erősen megörültünk neki, mert a satóút nem tréfadolog, ott arra kell menni, amerre megindult az ember. Ahogy fordulunk, látunk egy táblát:

„Borkimérés. Csóka Ferenc” No lám, akkor ez nem csak egy véletlen megállóhely.

– Ide álljanak, és ha visszafelé mennek, mert gondolom, a várba igyekeznek, itt hátul meg lehet fordulni. Kiszálltunk, egy pillanatig vártam, hogy történjen valami, ahogy régen az invitálás, manapság meg a kitárlás készítés, de semmi. Úgy látszik, Csóka uram igencsak fondorlatos, vagy csak egyszerűen nem erőlködik. Nem maradt más hátra, meg kellett kérdezni:

– Jó írás van-e ezen a táblán, szóval egy pohár bort kérhetnék-e, ha már úgy adódott, hogy itt álltunk meg.
– Már hogyan kérhetnék. Örömet hozom. Üljenek le ide, a pince elé. Azt kérdezem, férfi vagy női bort hozzak, mert nekem csak ez a kétő van.

A meglepő kérdésről hirtelen nem tudtam eldönteni, hogy őszinte, vagy

beugrató, mert napjaink férfias nő és a nőies férfi korában ez nem egyértelmű kérdés. De nem biztos, hogy mindig okoskodni kell, ha beszélgetni is lehet.

– Mi a különbség a férfi és a női bor között?

– A férfibor tiszta olaszrizling, a nőiben meg van egy kicsi muskotály. Így aztán nyilván a férfibort választottuk, ami igen jónak mutatkozott, mert az első poharat meg kellett háromszorozni. Eszembe is jutott Gyulai Pál uram karakánsága, de aztán kicsit elszégyelltem magam, mert, hogy is jövök én az ilyen hasonlítatáshoz, ráadásul a társaság már indulóban volt fölfelé. Kis időre búcsút vettünk Csóka uramtól, mert a visszatérés diszkréten biztosítva volt a kocsi miatt. Lélekben megerősödve igyekeztünk fölfelé, és amikor a várhegy alatti erdős részen túljutva megpillantottuk a vár nyugati, totemoszlopként magasodó maradványait, meg kellett állni egy percre. Büszke múltunk szomorú emlékei. Aztán fölérv a vár másik oldalán, már összefüggő falak, a kétszintes épületszárny nyomai. Néztük és csodáltuk. És akkor a mellettem álló barátom hirtelen kifakadt:

– Na, látod, ezt kellene helyreállítani, azaz megépíteni. De a hivatalosok ettől annyira be vannak rezelve. Aztán Diósgyőrt mégiscsak fölépítik, Sümegről ne is beszéljünk, Siklóst meg mintha röstellnék, mert nem rom, és még tető is van rajta. Megálltam kicsit, nem gondoltam volna, hogy a férfias bor ilyen hangzatos, de nem teljesen alaptalan megnyilatkozást eredményez, és úgy gondoltam, a kategorikus válasznak semmi értelme, a tudományos értekezésnek meg momentán semmi ideje. Vissza indultunk hát, Csóka Ferenc uram kissé pirosabb arcszínrel még megmutatta a pincéjét, közben folyamatosan beszélt, de becsületére legyen mondva, a poharak töltögetéséről sem felejtkezett meg. Vettünk egy mosolygós, érzékeny

búcsút, és aztán ahelyett, hogy Eötvös Károly társaságát követtük volna Sümegre, Mojzer uram vendéglőjébe, ahogy az meg van írva, mi Révfülöp felé vettük utunkat. Tettük ezt azért, mert ott éppen egy nagy pörköltfőző verseny volt meghirdetve, ami önmagában is igen hívogató esemény, de különösen azért, mert Kerner Gábor uram, régi barátom, a régi épületek gyámoltója is neki-durálta magát, hogy hírneves főzőtudományát ilyen versengésben is megmértesse. Na, szóval, megnéztük ezt a nemes vetélkedőt, éppen a vége felé érkeztünk, a bográcsok szépen sorjáztak egymás mellett, lajtsromozva, úgy, ahogy kell, Kerner uram a 3-as számot kapta, amit a számmisztikában nem nagyon hívók számára is nyilvánvalóan a teljességet jelenti. Ezt a bizonyosságot láttam én azokban a rutinos mozdulatokban, ahogy a bográcsot időnként kétszer megforgatta. Nem többször, nem kevesebbszer. A köveskáli vörösbornál már csak a fele érvényesült ennek a filozófiának, a többször. Majd az a megtiszteltetés ért, hogy elsőként kóstolhattuk meg a versenyművet, Kerner uram kitételével, hogy a húsnak még fél óra kell. A kóstoló fenomenális volt. Én ilyen sűrű csodás szaftot korábban sose ízleltem, a húshoz meg hozzáképzeltük a következő fél órát. Barátunk elárulta, a fődíj egy görögországi út. Próbáltam a feszültséget enyhíteni, hogy arrafelé nyáron nagyon nagy a hőség, és a pénzük se kóser. De láttam, mindez falra hányt borsó, ami egy pörköltfőző versenyen, belátom, elég idegen. Nem tudtuk megvárni az eredményhirdetést, de bíztunk barátunk magabiztosságában és főztjében. Már Pest felé jártunk, mikor jött az üzenet: Aranyérem. Erősen örültünk neki, és a győzelem érzése valahogy természetes volt. Mert bizony nagyon el kell rontani valamit, hogy a Balatontól távolodóban ne érezzük nyertesnek magunkat. ■

SZABADKA

VESZÉLYEZTETETT

ÖRÖKSÉGE

AZ 1779-BEN SZABAD KIRÁLYI VÁROS RANGJÁT ELNYERT SZABADKA GAZDASÁGI FEJLŐDÉSE A XIX. SZÁZAD ELEJI VÍZSZABÁLYOZÁST, ILLETVE A VASÚTVONAL 1869. ÉVI MEGÉPÍTÉSÉT KÖVETŐEN VETT NAGY LENDÜLETET. A FEJLŐDÉS SORÁN MEGNÖVEKEDETT AZ ÉPÍTKEZÉSI KEDV IS, MELY EREDMÉNYEKÉNT AZ ADDIG FALUSIAS JELLEGET MUTATÓ, HÁROM TEMPLOMOT LESZÁMÍTVA, ZÖMÉBEN FÖLDSZINTES KIS HÁZIKÓKBÓL ÁLLÓ TELEPÜLÉS ARCULATA JELENTŐSEN MEGVÁLTOZOTT.

VIKTORIJA ALADŽIĆ – DEÁK ILDIKÓ

A XIX. század fordulójára Szabadka már igazi városias képet mutatott, hiszen reprezentatív középületek, paloták, bérházak és lakóépületek ékesítették a város belső magját. A század közepén emelt épületek főként klasszicista stílusjegyeket mutattak, ennek volt kiemelkedő emléke a színház épülete, impozáns korinthoszi oszlopokkal kialakított portikuszával.

Az 1870-es években megindult bérpalota-építkezés óriási iramban folytatódott a következő évtizedekben is, eredményeként gombamód szaporodtak városszerte az emeletes épületek. Az egymással rivalizáló építetők az Európa-szerte éppen divatos építészeti stílusok és azok legmerészebb törekvéseinek meghonosításával kívántak kitűnni. A kialakult versenyszellemnek köszönhetően Szabadkán egyaránt épültek klasszicizáló, romantikus, eklektikus, neoreneszánsz, neobarokk stílusú magán- és bérpaloták vagy bizánci stílusú épületek.

De Szabadka elsőként adott teret a szecesszió sajátosan magyar építészeti stílusa kibontakozásának is.

Hamarosan a szecesszió a város építészeti arculatának meghatározójává, Szabadka pedig a legjelentősebb szecessziós magyar városok

„Ennek esett áldozatul az elmúlt évek során a színház épülete, a Heisler-fürdő kétszintes épülete, a város legrégebb, 1730-ból származó, részben újjáépített épülete, a volt Vámház, amelyet lebontás után eredeti formájában újjáépítettek, s 2010 áprilisában Raichle Ferenc két, korai szecessziós épülete is.”

egyikévé vált. Ebben óriási szerepe volt a Szabadkától nem messze, Apatinben született Raichle J. Ferencnek, akinek a nevéhez számos épü-

let fűződik a városban. Szecessziós stílusban alkotott Titus Mačković is, és ebben a modorban emelte a Komor Marcell és Jakab Dezső építészpáros korának egyik legimpozánsabb városházáját, valamint a város zsinagógáját is. A századforduló épületei Szabadkát méltán tették nemcsak Magyarország, hanem Európa egyik építészeti nevezetes városává. Az elmúlt ötven év panelház-építészete ugyan súlyos sebeket ejtett a város egységes építészeti szövetén, de Szabadka még napjainkban is őrzi a századfordulón kialakult arculatát. Továbbra is eklektikus és szecessziós épületek, paloták szegélyezik a századfordulón kialakított tereit, utcáit, a Korzót.

Sajnálatos módon az építészeti összkép napjainkban szenved el legsúlyosabb veszteségeit, egységes arculatára a legnagyobb veszélyt a nagyívű, a műemlékvédelem és városfejlesztés korszerű elveit és a város törzslakosságának tiltakozását figyelmen kívül hagyó fejlesztések jelentik. Ennek esett áldozatul az elmúlt évek során a színház épülete, a Heisler-fürdő kétszintes épülete,

a város legrégebbi, 1730-ból származó, részben újjáépített épülete, a volt Vámház, amelyet lebontás után eredeti formájában újjáépítettek, s 2010 áprilisában Raichle Ferenc két, korai szecessziós épülete is. A budapesti műegyetemen tanult Raichle Ferenc tevékenységét az Alföldön, elsősorban Szabadkán, majd Szegeden fejtette ki. Ő tekinthető Szabadka legmeghatározóbb építészeinek. Korai, még az uralkodó eklektikus stílus jegyében fogant épületeit követően, a mai Vase Stajica utcába tervezett és 1899-ben megépített, két földszintes épülete már az új stílus, a szecesszió francia, illetve osztrák változatának stílusjegyeit mutatta, mintegy előtanulmányként szolgálva a hamarosan a saját lakóházán kiteljesedő, pazar virágornamentikát és hullámzó felületeket alkalmazó díszes stílusának. Ez az épület, valamint Titus Mačković háza, amelyet Fazekas Lajos számára épített a jelenlegi Ago Mamuzić utca 13. szám alatt, mutatta a szecesszió megjelenését Szerbiában. A város új rendezési terve 2007-ben került először a nyilvánosság elé. A terv olyan mértékű beavatkozást tett lehetővé a város történelmileg kialakult szövetébe, hogy az heves tiltakozásokat váltott ki. A Protego Környezet- és Építészeti Örökségvé-

delmi és Fejlesztési Egyesület nyílt levélben fordult a szerbiai művelődésügyi minisztériumhoz, a köztársasági és a tartományi műemlékvédelmi intézetekhez a tervek felülvizsgálatát kérve, a lebontásra ítélt építészeti emlékek megmentése érdekében. Az egyesület meglátása szerint a

- ▲ A színház még állt
- ▼ A színház portikusának megőrzött oszlopsora

2007-es rendezési terv kizárólag a beruházó lobbik érdekeit szolgálja, lehetővé téve, hogy többszintes lakóparkok és hatalmas parkolók

épülhessenek a történelmi városrészben, ezáltal irreálisan megnövelve a városrész lakosságának arányát, illetve jelentősen megváltoztatva Szabadka mezővárosias jellegét. A rendezési terv a jelentős századfordulós épületállománnyal rendelkező (például a jelenleg védelem alatt álló Corvin Mátyás utca), és a város közel ezeréves története szempontjából kiemelkedően fontos régészeti értékkel bíró területeken teszi lehetővé tömbházak építését. Ez több tucat, közel százéves épület eltüntetésével jár, s egyben szabad teret ad a régészeti területek elpusztításának, hiszen kötelező megelőző régészeti feltárásokat nem ír elő, csak lelet-bejelentési ajánlást tesz a befektetőknek.

Bár a belváros egyes számú övezetere kidolgozott rendezési terv 2010 márciusában elfogadott változata néhány, a Protego által megfogalmazott javaslatot figyelembe vett, így eltekintettek az L blokkban a korábban még lebonthatóként megjelölt épületnek vagy Samko Manojlović M blokkban található raktárépületének és másik három épületnek a lebontásától, illetve a Szabadság tér alatti parkolóház megépítésétől. Ezek a módosítások azonban a tervek lényegén nem változtatnak. Továbbra is jelentős számú történelmi épület, a város századfordulón kialakult arculata, és az új építkezések által érintett jelentős régészeti értékkel bíró terület van veszélyben.

Az elképzelések napvilágra kerülését és a tervek márciusi elfogadását követően, a kibontakozó tiltakozások ellenére rendkívül gyorsan, már áprilisban sor került Raichle Ferenc fent említett két épületének a lebontására. Bár a város képviselő-testülete korábban a két épület műemléki védelem alá helyezése mellett dön-

- ▲ Vase Stajića utca 11., Raichle J. Ferenc épülete
- ◀ Vase Stajića utca 13., Raichle J. Ferenc épülete

tött, erre azonban mégsem került sor, így védettség hiányában még kevesebb hivatkozási alap volt a bontás ellen. A város műemlékvédelmi intézete az anyagi eszközök hiányával és az intézetre nehezedő befektetői és politikai nyomással, illetve a város fejlődésének elősegítése érdekében hozott kompromisszumos megfontolással indokolta hozzájárulását a bontásokhoz. Az a tény, hogy az utolsó tíz évben megbontott utcaképbe és az újonnan épült hatemeletes épületek közé már nem illeszkedő két épület Raichle Ferencs egyben Szerbia legkorábbi szecessziós épületének számított, sajnálatos módon nem jelentett elég nyomós érvet sem a város, sem pedig a hivatásos műemlékvédelmi szakemberek számára ahhoz, hogy ne a megsemmisítésük mellett döntsenek.

A város múzeumának kérése elle-

nére a bulldózerek nem kímélték az épületek gazdag építészeti részleteit sem, azok mind elpusztultak a bontás során.

A Ferences-templomtól északra elterülő városrészben, illetve a Corvin Mátyás és Vuk Karadžić utcák mentén jelenleg több, századfordulós épület is veszélyben van. Az, hogy pontosan melyik épületet fenyegeti a legközvetlenebb veszély, nehéz időben megtudni, hiszen a befektetőkkel folytatott tárgyalások nem publikusak, és a lakosság csak a bulldózerek megjelenésekor szerez tudomást a végleges ítéletről.

Mindenesetre annyi tudható, hogy az 1879-ben épült közfürdő, közismert nevén a Fekete-fürdő, melynek építészte, a fiatal Titus Mačković először használt vasbetont medence építéséhez Szabadkán, a lebontható vagy más funkció céljaira teljesen átalakítható épületek között szerepel.

A több évtizedes elhanyagoltság után jelenleg rendkívül rossz állapotban levő fürdő az egyetlen épület ma Szabadkán, amelyben még állnak az eredeti, XIX. századi öntöttvas oszlopok.

De veszélyben vannak a belváros szívében a befektetők által kedvelt területeken található földszintes, századfordulós épületek is, amelyek nem illenek bele a megalomán elképzelésekbe, a kialakítandó nagyvárosias városképbe.

Ugyancsak súlyos veszteség vár a központtól délre elterülő, elsősorban földszintes épületekből álló városrészre is. A területre kidolgozott rendezési terv szerint nagy kiterjedésű, jelenleg még beépített területeket jelöltek ki az új építkezésekre, ahol ötemeletes és annál

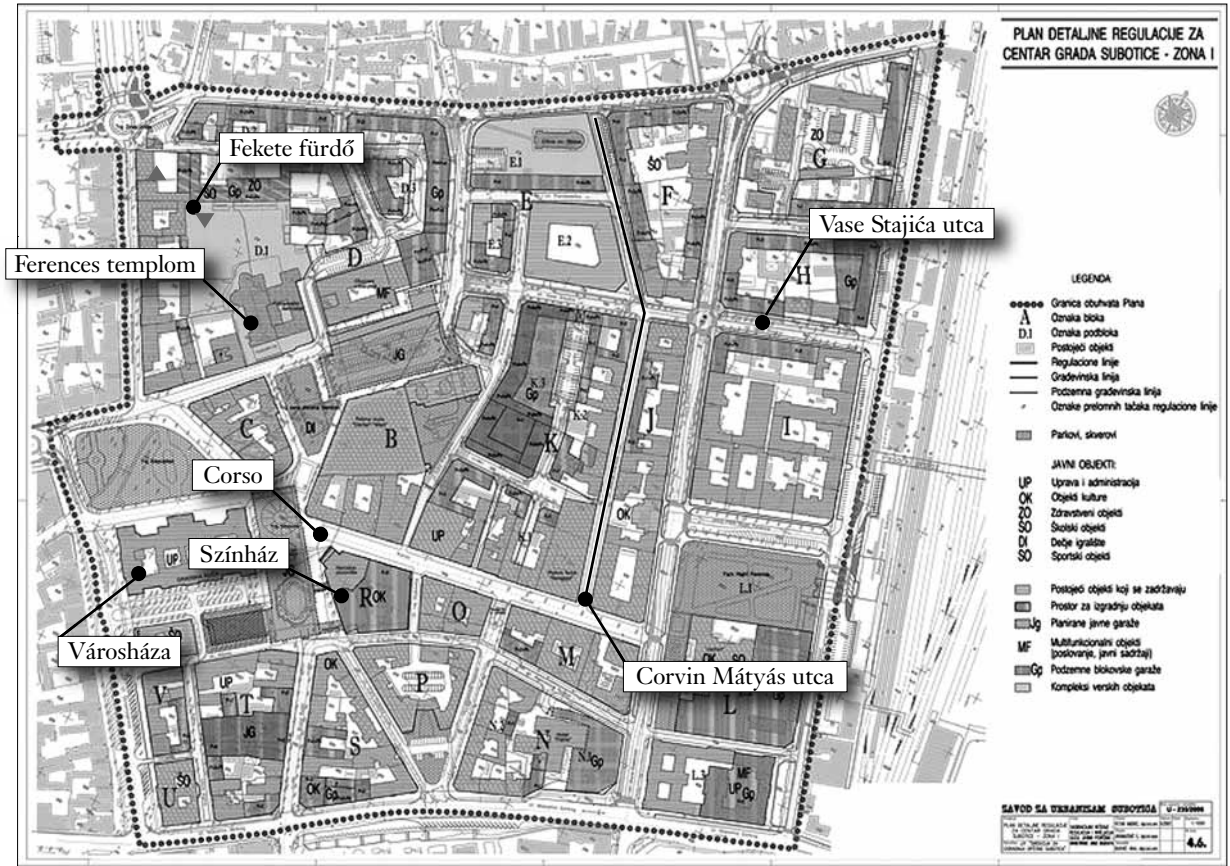
▼ *Raichle J. Ferenc két épületének bontása a Vase Stajića utcában*

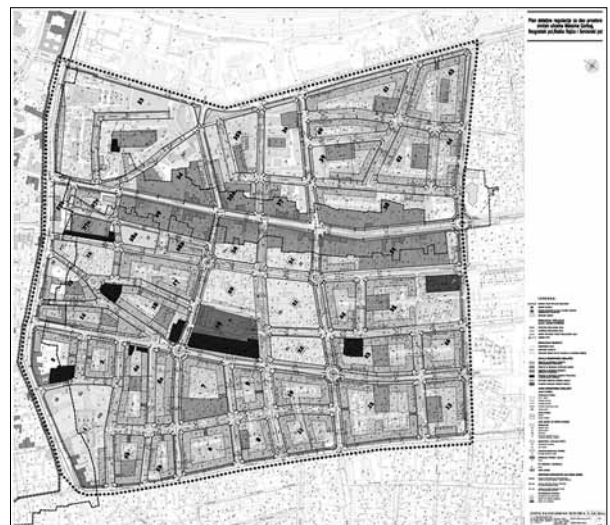
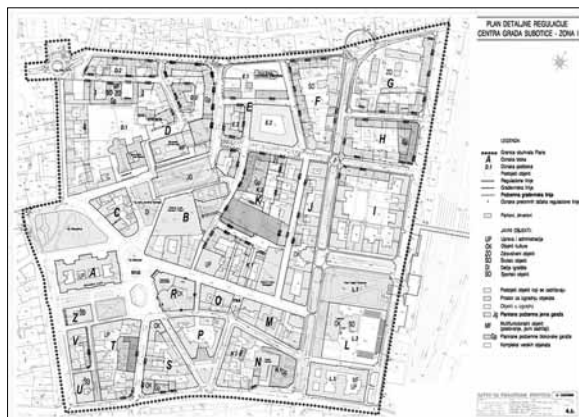
magasabb tömbházak épülhetnek, teljesen letarolva a jellegzetes, földszintes épületállományt, köztük számos igen értékes és izgalmas, XIX.

századi és századfordulós épületet, s ezáltal megszüntetve a városrészt századfordulón kialakult kisvárosias arculatát. A területen az építkezé-

sek már el is kezdődtek. A város nyugati részére vonatkozó városrendezési terv (Központ 2. övezet) még nem készült el de a vá-

▲ A 2007. évi városrendezési terv
 ▼ A 2010. évi városrendezési terv
 A déli városrész rendezési terve ▶

- ▶ *A Fekete-fürdő nagy medencéje*
- ▼ *Gáli Adolf tervei alapján Vóli Mátyás számára 1887-ben épült jellegzetes, századfordulós polgári épület*

Fotók: Viktorija Aladžić

rosvezetésnek a jelenlegi hozzáállását ismerve, várható, hogy az is teljes mértékben kiszolgálja a nagybefektetők kívánságait, szabad teret biztosít a történeti épületek lebontásának és az új, gazdaságilag gyorsan megtérülő tömbházak építésének. Ezzel Szabadka, a századfordulós magyar városok gyöngyszeme, elveszíti egységes városképét, a Monarchia korában kialakult arculatát. Szabadka XIX. és XX. század fordulóján kialakult egységes építészeti arculatának ilyen mértékű veszélyeztetése több tényező együttes hatásának, de elsősorban a kevésbé látványos vagy leromlott állapotú építészeti értékek iránti fogékonyság nagyfokú hiányának, a krónikus pénztelenségnek, a városfejlesztés elhibázott irányának, illetve a befektetők mohóságának tudható be. A fenyegető veszélyek elhárítása érdekében egy olyan kezdeményezés

tűnt a leginkább célravezetőnek, amely nemzetközi, szerbiai és magyarországi szakemberek, illetve a helyi intézmények, civil szervezetek és kö-

zösségek bevonásával vitatja meg a jelenlegi helyzetet és tesz ajánlásokat az érintetteknek a további teendőkre. ■

TELEPÜLÉSFEJLESZTÉS ÉS ÖRÖKSÉGVÉDELLEM

A TELEKI LÁSZLÓ ALAPÍTVÁNY ÉS SZABADKA VÁROSA RENDEZÉSÉBEN A SZABADKAI SZÉKHELYŰ AUTHENTIC VOJVODINA ÉS AZ NGO URBIS KÖZREMŰKÖDÉSÉVEL, AZ NKA, A KULTURÁLIS ÖRÖKSÉGVÉDELMI HIVATAL, VALAMINT A KIM NEMZETPOLITIKÁÉRT FELELŐS ÁLLAMTITKÁRSÁGA TÁMOGATÁSÁVAL 2011. MÁJUS 27–28-ÁN TELEPÜLÉSFEJLESZTÉS ÉS ÖRÖKSÉGVÉDELLEM CÍMMEL NEMZETKÖZI SZEMINÁRIUMRA KERÜLT SOR SZABADKÁN, A VÁROSHÁZÁN, ILLETVE A LIFKE SÁNDOR MOZI ÚJONNAN FELÚJÍTOTT ÉPÜLETÉBEN.

DEÁK ILDIKÓ

A szeminárium megrendezésének apropóját Szabadka nagy visszhangot kiváltott új, 2020-ig szóló városrendezési tervének elfogadása adta. Szabadka rendkívül jelentős, a XIX. század második feléből és a XX. század első évtizedeiből származó építészeti értékekkel rendelkezik. A vasútvonallal megépítését (1869) követően Szabadka gazdasági fejlődése óriási lendületet vett, amelyet hamarosan a kultúra és az építészeti fellendülése is követett. Sorra épültek az impozáns középületek, paloták, bérházak, polgári házak, villák, valójában ekkor alakult ki a város jelenlegi elrendezése, eklektikus és szecessziós városképe.

„Bár a szecesszió radikálisan szakított az előző korok építészetiével, a korabeli alkotók mindig tekintettel voltak az épített környezetre.”

A város hagyományos térszerkezetén és megjelenésén, leszámítva a fő közlekedési út átvezetését a város központján keresztül, a szocializmus

Szeminárium a szabadkai Városházán

építkezései nem ejtettek jóvátételten sebeket, hiszen a panelházak főleg a város külső területein épültek. Az 1990-es évektől kezdődően azonban a fejlesztések elérték a város belső területeit is, nem kímélve a város történelmi magját sem. Egyre-másra épülnek a város történelmi arculatától idegen, többemeletes tömbházak. Az új, ambiciózus városfejlesztési elképzeléseknek esett áldozatul a

város színháza is, amelyet az évekig tartó erőteljes tiltakozás ellenére 2007-ben lebontottak, csak egy kis részét és az oszlopos portikuszt kímélve meg. Az épület helyére egy hatalmas betonkolosszust álmodtak, amelyet nagy lendülettel szerkezetkész állapotba fel is emeltek. Mára azonban az építkezéshez szükséges pénzügyi források elapadtak, és a

félbemaradt betontorzó, várhatóan még hosszú ideig fog a féktelen nagyravágyás mementójaként ékelenkedni közvetlenül a szépen felújított városháza tövében.

2010 márciusában a Városvezetés elfogadta az új városrendezési tervet, amely számos épület, akár egész házsorok lebontását és a város még megőrzött mezővárosias jellegét adó földszintes épületek megtizedelését is lehetővé teszi. A tervek elfogadását követően hamarosan sor került a Raichle Ferenc által tervezett és Szerbia területén található két, legrégebbi, szecessziós épület lebontására.

A Teleki László Alapítvány felismerve a helyzet súlyosságát, csatlakozott ahhoz a kezdeményezéshez, amely egy külföldi előadók részvételével megtartott közös magyar–szerb rendezvénnyel kívánta felhívni a helyi-

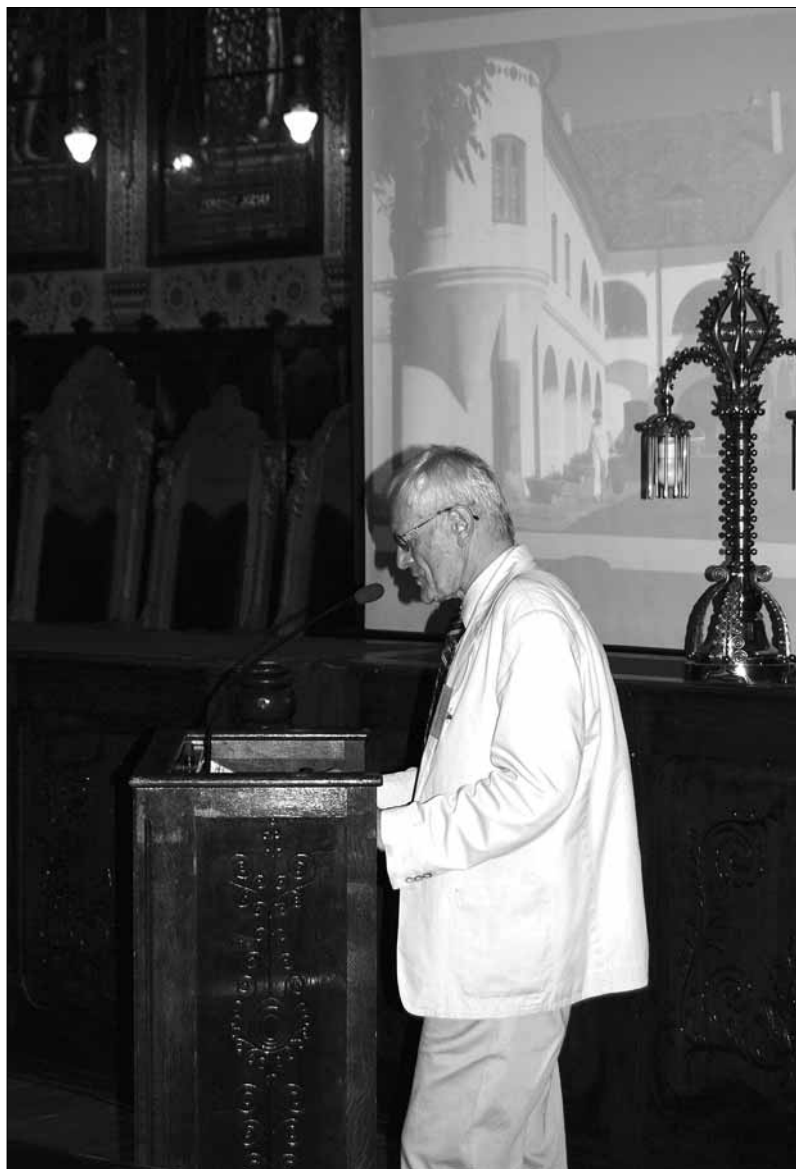
ek figyelmét a város nemzetközileg is számottevő építészeti értékeire, hogy elejét vegye a további rombolásnak. Hosszas előkészítő munka után a szeminárium megrendezését az NKA és a KIM Nemzetpolitikáért Felelős Államtitkársága által nyújtott pénzügyi támogatás tette lehetővé. A szeminárium gyakorlatilag az első állomása volt annak a rendezvény-sorozatnak, amelyet a Teleki László Alapítvány azzal a céllal kezdeményezett, hogy fórumot teremtsen az örökség megóvását érintő, regionális vagy akár európai szinten felmerülő problémák megvitatásának.

Az Alapítvány különös fontosságot tulajdonít annak, hogy a sorozat rendezvényeire az egyes kérdésekben érintett összes fél, a helyi lakosok, a civil szervezetek bevonásával kerüljön sor. Minden rendezvény három elem köré szerveződik. Az első

▲ Prof. Borislav Stojkov

◀ Prof. Winkler Gábor

a szakmai rész, amely során neves szakemberek tartanak előadást az érintett kérdéskörben, azt egy panelbeszélgetés követi, amely lehetőséget biztosít arra, hogy a résztvevők közösen vitathassák meg a felmerülő kérdéseket, kifejtessék álláspontjaikat. Végül pedig a beszélgetések során megfogalmazott ajánlásokat Nyilatkozat rögzíti, amelyet a szeminárium összes résztvevője aláírásával erősíthet meg, és amelyet, azt követően, a szervezők eljuttatnak az érintett helyi, országos, illetve magyarországi és nemzetközi szervezetekhez.

Szabadka polgármestere, *Saša Vučinić* és a Teleki László Alapítvány elnöke, *Diószegi László*, valamint a szeminárium szervezői rövid megnyitó beszédét követően blokkokban hangzottak el az előadások, amelyeket a felkért négy külföldi – edinburghi, barcelonai, bécsi –, négy magyarországi és négy szerbiai szakember tartott.

ÖNAZONOSSÁG-TUDAT

Az első blokk előadásainak központi témája az épített örökség identitásformáló ereje volt. Elsőként a skóciai St. Andrews Egyetem művészettörténész professzora, *Jeremy Howard*, a szecessziós építész, így Szabadka építészeti értékeinek kiváló ismerője tartott előadást.

A Monarchia és Európa több országából hozott példákkal összevetve, nemzetközi kitekintésben értékelte a város szecessziós építészetét, különös figyelmet szentelve azon szerepére, amelyet a helyi, nemzeti, illetve tágabb európai identitástudat kialakításában és megőrzésében betölt. A következő előadásban *Gerle János* építész azt mutatta be, hogy a XX. század fordulójának építésze még napjainkban is milyen meghatározó

a városok arculatában, és milyen fontos szerepet tölt be a helyi közösségek városi és nemzeti önazonosság-tudatának a kialakításában. Fontosnak tartotta kiemelni, hogy bár a szecesszió radikálisan szakított az előző korok építészetével, a korabeli alkotók mindig tekintettel voltak az épített környezetre. A Párizsban, Brüsszelben vagy Bécsben az adott időszakban emelt, ma kiemelkedő jelentőségű emlékként tisztelt épületek is illeszkedtek a hagyományos városképhez. Otto Wagner az építészet megújításán fáradozva, szigorúan és következetesen figyelembe vette az utcák, a terek szerkezetét, a korábbi épületek stílusát.

Borislav Stojkov professor, a szerbiai területfejlesztési ügynökség vezetője előadásában a városi identitástudatot, mint a városfejlesztés értelmét és motorját jelölte meg,

kiemelve azt, hogy ehhez azonban meg kell teremteni az identitás összetevőinek, a természeti, a kulturális és a gazdasági elemeknek az összhangját. Ebben a legnagyobb felelősség a kormányzatra hárul, hiszen csak egységes, integrált stratégia képes az identitástudatot a fejlődés szolgálatába állítani. A még mindig átmeneti korszakukat élő volt szocialista országokban nagy nyomás nehezedik a kormányzatra, illetve a városvezetésre a kibontakozó szabadpiac és a magánbefektetők részéről. A magánfejlesztések különös veszélyt jelentenek a kulturális és természeti örökség elemeire, s ezeken keresztül a városi identitás megőrzésére. A nagyvárosok hosszú távú, fenntartható fejlesztése csakis a társadalmi, kulturális, környezeti és gazdasági tényezők összhangba hozását célzó intézkedésekkel biztosítható. Az előadó Szabadka példá-

Városnéző sétán

ján keresztül mutatta be az identitás érzékelésének módját, dinamikáját és folyamatos változásait, amelyek az értékek megítélésének átalakulásából adódnak.

Nadja Kurtović Folić, az újvidéki Műszaki Egyetem Építészeti és Urbanisztikai Tanszékének tanára előadásában a XIX. és XX. századi építészeti emlékek felértékelődésének szükségességét hangsúlyozta. Meglátása szerint ennek az emlékcsoportnak a sokszínűsége, kiemelkedő jelentősége és az egyes emlékek védelmének technikai nehézségei bonyolulttá teszik megőrzésüket. A megőrzés biztosítékát nem az egyes épületek védelem alá helyezésében, hanem védett területek kijelölésében látja.

BARCELONA PÉLDÁJA

A második blokk előadásai sikeres spanyolországi, ausztriai és magyarországi városrendezési és fejlesztési példákat mutattak be, amelyek számos tanulsággal szolgálhatnak a szabadkai örökségértékek megőrzéséhez is. *Winkler Gábor*, a győri Széchenyi István Egyetem professzora Sopron, Győr és Pápa példáján keresztül arra hívta fel a figyelmet, egy városfejlesztési koncepció kialakításánál elengedhetetlen, hogy azt egy részletes értékelés, értékléptár és tudományos kutatáson alapuló dokumentáció összeállítása előzze meg, hiszen csak így kapható pontos kép azokról az értékekről, amelyekkel a tervezési folyamat során számolni kell. Hangsúlyozta, egy városrendezési terv csak akkor lehet sikeres, ha annak kialakítása az érintett felek bevonásával történik. A szeminárium egyik legsikeresebb előadását Barcelona Városi Táj Intézetének két vezető munkatársa, *Ricard Barrera* és *Lluis Bosch Pascual* tartotta. Előadásukban azt az átfogó értékmegőrzési programot mutatták be, amely az 1992. évi olimpiai játékokra való felkészülés

jegyében, még 1985-ben a Barcelona pasa't guapa címmel indított kampánnyal kezdődött, és amelyet a helyi civil szervezetek és lakosok nyomására a sporteseményeket követően sem adtak fel, azóta is nagy sikerrel folytatnak. A városkép javítását célzó program lényegét a magántulajdonosokat az épületeik felújítására ösztönző támogatási rendszerek képezik. A program eredményeként az elmúlt negyedszázadban sikerült felújítani a város több mint tízezer épületének közel negyven százalékát. Elmondásuk szerint a városban mindig is nagyon sikeres volt a helyi lakosok összefogása, gyakorlatilag a hatvanas években egy ilyen összefogással sikerült a szakma ellenében megakadályozni a manapság a város büszkeségének számító Palau de la Música díszes szecessziós épületének lebontását is. A bemutatott program számos olyan elemet tartalmaz, amely nemcsak Szabadka, hanem akár Budapest esetében is tanulságként szolgálhat a kulturális értékek megőrzésében. Ezért megfontolandó itthoni bemutatása is.

Sajnálatos módon a Mackintosh örökségének a megőrzését bemutató előadás elmaradt, ugyanis az izlandi vulkán kitorése miatt a glasgow-i előadó nem merte vállalni az utazást, és három nappal a szeminárium előtt lemondta részvételét. Helyette *Werner Kvarda*, a bécsi Természeti Erőforrások és Élettudományok Egyeteme (Universität für Bodenkultur) professzora tartott a táji identitással kapcsolatos előadást. Arról beszélt, hogy globalizálódó világunkban paradox módon felértékelődnek az olyan nem globális értékek, mint a közösség és a régió, s ezzel egyre inkább előtérbe kerül az identitás fogalma. Az EU korábbi tizenöt tagállama lakosságának nyolcvan százaléka nagyvárosokban vagy azok vonzáskörzetében él, s nekik tájékozási pontokra van

szükségük. Ebben az identitás és a régió fogalma jelenti a legbiztosabb kapaszkodót.

Szövényi Anna, a Corvinus Egyetem Tájvédelmi Karának adjunktusa előadásában Kőszeg példáján keresztül vizsgálta a fenntarthatóság eszméjének és a történeti városok megőrzésének összeegyeztethetőségét. Meglátása szerint a fenntartható jövő megalapozásának egyik igen hatékony eszközét a történeti városok revitalizációja, illetve a kulturális örökség elemeinek megőrzése jelentheti.

CÁPA ÉS ZEPPELIN

A harmadik blokkban *Ertsey Attila*, a Magyar Építész Kamara alelnöke azokat az elrettentő építészeti szörnyszülötteket mutatta be, amelyek Európa legnevesebb történeti városaiban is táptalajra leltek, és amelyek hivalkodva kívánnak uralni a város és annak történeti értékei felett. A felhozott példák közt szerepelt a barcelonai Agbar torony, de természetesen nem maradhatott ki a budapesti közraktár épületeire mintegy rátelepedő, azokat agyonnyomó „cápa” vagy a Belváros szívébe tervezett Zeppelin-projekt sem. A fejlesztők Európa nagyvárosaiban mindenütt ugyanazt a már jól bevált receptet követik, kiszemelnek egy vonzó területet a városban, felkérnek egy „sztárépítész” a tervek elkészítésére, majd megnyerik a médiát és a politikusokat, és azt követően nincs, ami megálljt parancsoljon a város építészeti szövetétől idegen elképzelések megvalósításának. Úgy tűnik, hogy az elképesztő és meghökkentő ötletekkel egymást felülmúlni akaró építészek partnerekre lelnek még a nagy hagyománnyal rendelkező történeti városokban is.

Kornelia Evetović Cvijanović, a szabadkai várostervezési intézet munkatársa előadásában történeti áttekintést nyújtott a város második

Prof. Werner Kvarda

Fotók: Laboda Árpád

világháborút követő városrendezési és fejlesztési terveiről, hangsúlyozva, hogy a jelenlegi tervekben a kulturális örökség és az identitás megőrzése kiemelt szerepet kap. Azt is elmondta, a tervek összeállítása során az európai és nemzetközi irányelvekben foglaltak, illetve a hazai örökségvédelmi intézmények vonatkozó előírásainak messzemenő figyelembevételével járnak el, és mindenkor az egyensúly megteremtésére törekednek. Ennek érdekében lehetőséget adnak az „oda nem illő építészeti szerkezetek” pótlására is. A városrendezési tervekhez kapcsolódó jogi szabályzás eszközeit Szabadka példáján keresztül ismertette. *Gordana Prčić Vujnović*, a szabadkai műemlékvédelmi hivatal munkatársa arról beszélt, hogy a város műem-

lékvédelmi szervezete kiemelten kezeli a XIX. században, illetve a XX. század fordulóját követően kialakult városszövetet, megőrzése érdekében a történelmi városrész teljes magját védelem alá helyezték. A részletes értékmérésen, történelmi, urbanisztikai és építészeti kutatáson alapuló megőrzési tanulmányok – amelyekből több is készült az utóbbi – időben, szolgálnak a védett területek fejlesztésére vonatkozó tervek alapjául. Ugyanakkor a vonatkozó jogi szabályok nem mindig egyértelműek, ez pedig lehetőséget biztosít megkerülésükre. A védett terület mérete, valamint a lebontatóként megjelölt épületek magas száma számos probléma forrását képezi.

A fejlesztések azonban szorosan összefüggnek, és nem választhatók el a társadalmi, gazdasági nehézségektől. Szólt arról is, hogy az újonnan felépülő épületek nem mindig

illeszkednek a város történelmi környezetébe, és nem felelnek meg az esztétikai követelményeknek sem. Így súlyosan károsítják a város megjelenését. Kijelentette, a műemlékvédelem számára csak Szabadka hagyományos megjelenését horizontálisan és vertikálisan is tiszteletben tartó fejlesztések fogadhatók el. Késő délután a város építészeti történetét kiválóan ismerő és azt feldolgozó helyi építész, *Viktorija Aladžić*, az újvidéki egyetem szabadkai karának adjunktusa egy rövid séta során mutatta be a részt vevőknek a város kiemelkedő és veszélyeztetett emlékeit.

A NYILATKOZAT

A szeminárium második napjának délelőttjén zajlott a helyi lakosok bevonásával tartott panelbeszélgetés. Sajnálatos módon a helyi szervezők minden erőfeszítése ellenére

nem sikerült kellőképpen mozgósítani a lakosságot. Ez természetesen egyáltalán nem meglepő, hiszen az évtizedekig tartó sikertelen próbálkozások, amelyeket a színház épületének megmentésére indított mozgalom látványos kudarca csak tovább erősített, azt tudatosította a helyiekben, hogy kár minden próbálkozásért. A megjelentek azonban aktívan részt vettek a párbeszédben, kifejtették véleményüket, és hangos nemtetszésüket nyilvánították a városban jelenleg zajló folyamatokkal kapcsolatban. Egyértelművé vált, hogy pontosan látják és meg is fogalmazzák, milyen irányt kellene szabni a fejlesztéseknek.

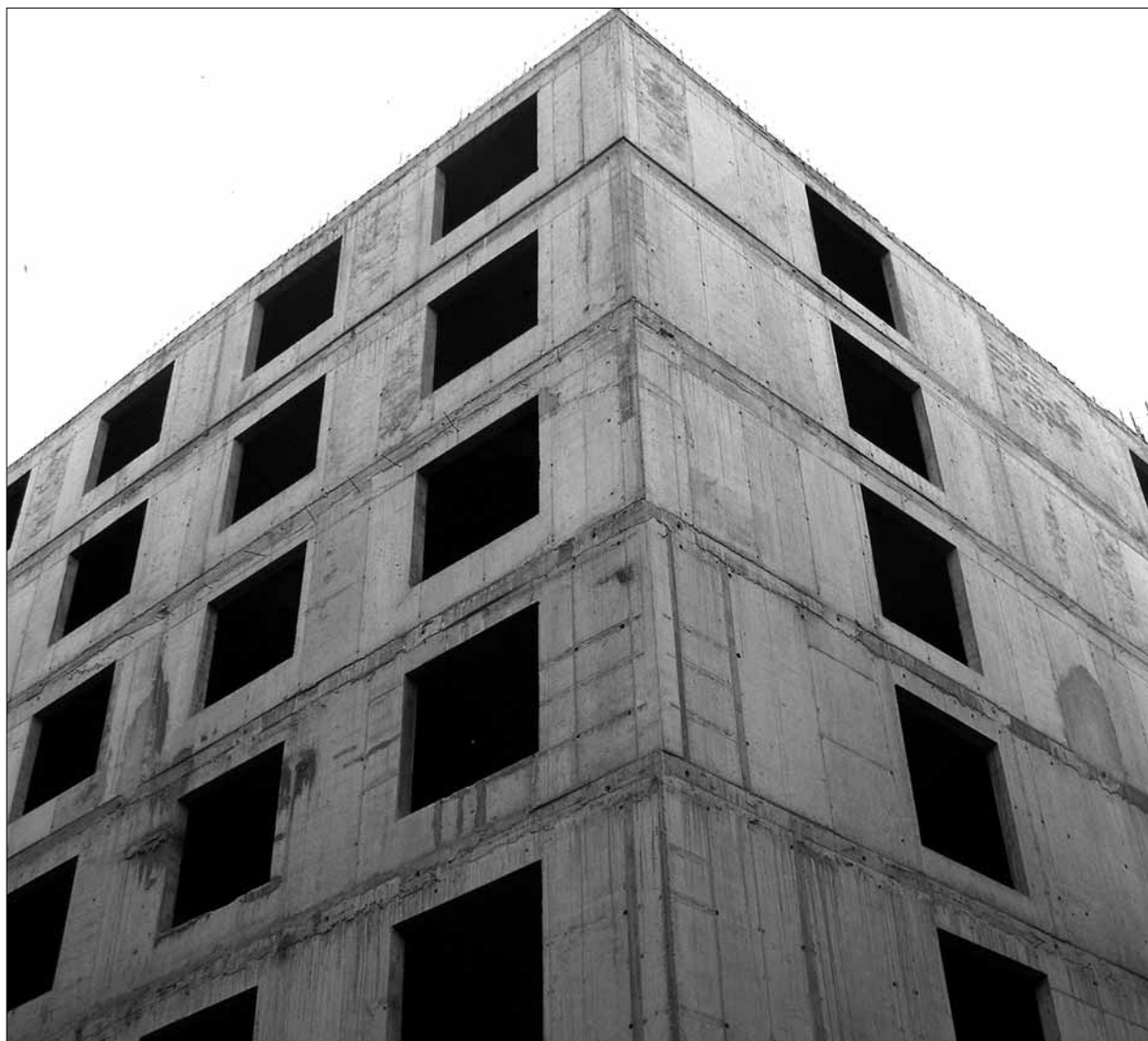
A beszélgetések során elhangzó javaslatok figyelembevételével elkészült a Szabadkai Nyilatkozat nevet viselő dokumentum, amely a résztvevők ajánlásait fogalmazza meg elsősorban a város vezetése, de más szervezetek és a város civil lakossá-

ga számára is, annak érdekében, hogy Szabadka megőrizze történelmi, építészeti arculatát. A szeminárium befejezéseként a beszélgetés moderátora, *Stojkov* professzor ismertette a Nyilatkozatban megfogalmazott ajánlásokat, majd azt követően lehetőség nyílt arra, hogy a jelenlévők közül bárki aláírásával erősítse azt meg.

Valamennyi résztvevő egyetértett azzal, hogy a szemináriummal egy folyamat vette kezdetét, amely további aktív közreműködésüket igényli. Megállapodtak abban, hogy a műemlékek megőrzésére szerveződött civil szervezetek összefogásával, a helyi lakosok bevonásával létrejövő érdekcsoport a hatóságok megkerülhetetlen partnereként lép fel a jövőben a várost érintő kérdésekben, illetve figyelemmel kíséri a Nyilatkozatban rögzített ajánlások végrehajtását. Egyben meghatározott időközönként jelentést állít össze, ame-

lyet eljuttat minden, az értékmegőrzésben érintett szerbiai szervezethez, köztük az ICOMOS-hoz és az Europa Nostra szervezeteihez. A külföldi résztvevők vállalták, hogy olyan támogató testületet alkotnak, amelyhez a civil testület bármikor fordulhat tanácsért, illetve amely figyelemmel kíséri a szabadkai eseményeket, és gondoskodik arról, hogy a jelenlegi Nyilatkozat szövege, az időszakos jelentések és minden további lényeges információ eljusson az örökségvédelem magyarországi, valamint nemzetközi szervezeteihez és a nemzetközi sajtóhoz. A Nyilatkozat szövege a Kulturális Örökségvédelmi Hivatal honlapján (www.koh.hu/sajtoszoba), valamint a Teleki László Alapítvány honlapján (www.telekialapitvany.hu) olvasható. ■

*A színház helyén épülő új központ
Fotó: Deák Ildikó*

Másik Mauthausen

PASZTERNÁK ISTVÁN

Van a világnak néhány helységneve, amelyről mindenkinek egy és csakis egy dolog, például egy ott zajlott (történelmi) esemény jut az eszébe. Waterloo vagy Csernobil, Hirosima vagy Szrebrenica nevét hallva az össznépi emlékezet azonnal „kapcsol” a jól bejáratott témára. Arra már sokkal kevesebben kíváncsiak, milyen is ma ez vagy az a település, hogyan élnek ott az emberek, pláne, hogy mit is gondolnak „nevezetessé-gükről”, akaratlan jelképpé válásukról.

Ilyen „híres” – vagy talán helyesebben: hírhedt – város az ausztriai Mauthausen is.

Az egykori Konzentrationlager, ahol ma igen látogatott emlékhely működik, a hetven éve földi po-

kollá változtatott kőbánya mellett, külterületen található, több kilométerre a várostól. A „szerencsés” – vagy GPS-t használó – turista úgy jut ki ide, és megy innen tovább klimatizált buszával, hogy még véletlenül sem méltatja egy pillantásra az ezeréves várost. Pedig sokat veszít vele!

A X–XI. században létrejött Mauthausen városka a Duna folyam bal partjához simul, de felkúszik az itt egészen a vízig nyújtózó, északi dombok oldalán is. A Duna menti, ősi út és egy É–D-i kereskedelmi út találkozása kijelölte az itt épült város történelmi szerepét: még a neve is kb. annyit jelent: „vámnál lévő település”. Az utak és a Duna ellenőrzése céljából épült „vára” – tulajdon-

képpen egyetlen nagy torony – is 1491-ben: Schloß Pragstein, lábát szinte már a vízbe lógatva. (Eredetileg egy dunai szigeten állt, az északi part felől védő folyóágát csak a XIX. században töltötték fel. Ezért néz ki úgy, mint egy nagy hajó! A vár felvízi oldalát ék alakúra építették, hogy dacolhasson a dunai jégzajlással is...)

Mauthausen másik nevezetessége a város fölötti dombon álló St. Nikolaus-templom. Román kori elődjét a nyolcvanas évek ásatásai fedezték fel. Ma egy remek, homokkőből épült, kéthajós, késő gótikus csarnoktemplomot talál itt a látogató. Az 1700-as évek leg-elejeén lezajlott „barokkizálás” legmaradandóbb emlékei az oltárok. Egyiket Nepomuki Szt. Jánosnak

emelték, akinek szobra is áll a városban – hiába, kellett a segítség egy árvizektől gyakran fenyegetett helységben! A legújabb templomi orgonát az idehaza ismerősen csengő nevű Rieger gyár készítette 2000-ben. Mi, igazság szerint, a szomszédos, híres Barbarakapelle kedvéért másztunk fel erre a dombra. A templomot övező temetőben álló XIII. századi karnokban 1260 körül keletkezett, remek freskókat, a padló alatt megcsontházát ígért osztrák útikönyvünk, gondosan közölve, hogy a kulcsot a plébánián lelhetjük fel.

(A templom – mint mindegyik Ausztriában – természetesen éjjel-nappal táré-varé nyitva van, ezt ki sem szükséges írni errefelé...) Odaérkeztünk éppen két ember lépett ki a kápolnából, akik gyanúsán méregettek minket, de aztán szó – és ajtózáras! – nélkül leléptek. Eljött a mi időnk! – gondoltuk, beléptünk, és mindent megértettünk. (Az Olvasó már nyilván ki is találta: NEM csak a padló alatt volt halott az apró, üres kápolnában, hanem fölötté, egy ravatalon is, az amúgy tényleg gyönyörű freskók alatt.) Még nem tudom, milyen lehet Waterloo, Hiroshima vagy Szebrencia. De abban biztos vagyok, hogy ott is érdemes benézni a turisták számára tálcán kínált toposzok mögé, és szándékosan letérni a kitáblázott útvonalokról. Nekünk legalábbis mindig ez vált be a rendmániás Ausztriában! ■

A SIKLÓSI IMAFÜLKE

A SIKLÓSI VÁR EREDETE A KORÁBBI KUTATÁSOK SZERINT A XIII. SZÁZAD MÁSODIK FELÉRE TEHETŐ. AZ ELMÚLT ÉVEK MŰEMLÉKI KUTATÁSAI ISMERETEINKET A VÁR BIRTOKLÁS- ÉS ÉPÍTÉSTÖRTÉNETÉRŐL JELENTŐSEN GAZDAGÍTOTTÁK.

BARTOS GYÖRGY – FAZEKAS GYÖNGYI

A Kán nemzetségbeli Siklósiakat 1395-től Garai Miklós nádor követte. Az ő nevéhez köthető a vár gótikus kiépítése. Fia, Garai László nádor, majd az ő fia, Jób birtoklása idején 1480-ig több átalakítást végeztek a vár egyes részein. Ilyenek a várkápolna kialakítása, a gótikus udvari loggia és a korábban rekonstruált zárterkély. 1480-tól 1508-ig előbb Corvin János hercege, majd zálogbirtokosként Bajnai Both András horvát-szlavón báné lett Siklós vára. 1508-ban Perényi Imre nádor ostrommal foglalta el a hűtlen bántól a király nevében, de a maga számára, s azonnal nagyarányú építkezésbe kezdett. Késő gótikus szentélyel bővítette a kápolnát, a keleti és északi palotaszárnyat megmagasítva, emeletükön reneszánsz teremsort alakított ki, az udvari homlokzatok elé reneszánsz loggiát építtetett, s valószínűleg az ő építkezései eredményeként épült fel a belső vár kapuját védő barbakán is. Fia, Perényi Péter folytatta a vár olaszbástyákkal való erősítését, de 1543-ban az mégis török kézre került. A vár 1686. októberi sikeres keresztény ostromát ábrázolják a legkorábbi metszetek, de ezeket nem tartjuk hitelesnek, nem a helyszínen készültek. Ezeken fontos elemként szerepel a belső várban egy minaret, de ez nem látható Michael Wening 1687-ben már bizonyosan a helyszínen készült és részleteiben is pontos metszetén. Annál érdekesebb, hogy egy hasonló torony feltűnik egy XVIII. századi céhlevélen és

egy XIX. századi várábrázoláson is. A vár igen pontos hadmérnöki felmérését ismerjük Joseph de Haüy-től 1688-ból és a déli szárny emeleti átalakítási tervét az 1810-es évekből. Ezeken a kápolnától délre lévő emeleti helyiség sarkában olyan lerekesztés látható, amely miatt itt kerestük az esetleges török eredetű torony nyomait. A helyiség vastag

„Eredetileg egy gótikus, ülöpadkás ablak volt. A zöld festés a laborvizsgálatok szerint eredetileg kék színű lehetett, azuritból készült, s az egész helyiséget ezzel festhették. A kifestéshez tartozó gótikus terrazzo-padlót is feltártuk.”

homlokzati falában – a kápolna diadalívéhez dél felől csatlakozó fal-tömbben – egy tömören befalazott kamrát találtunk, és bontottunk ki, amelynek falain figurális festés nyomaira lettünk figyelmesek.

A siklósi vár a középkori festészet kutatói és a festőrestaurátorok körében eddig is ismert volt a kápolna hajójának északi és déli falában 1955–1956-ban feltárt freskódíszes falfülkéinek előbb Kákay Szabó

György, majd 1961–1963-ban Illés János és Szentesi Róza által végzett bravúros restaurálása, s az általuk akkor a déli fülkében leválasztott festésrétegnek az utóbbi években Gyöpös Viktória által – Menráth Péter és Bóna István irányításával – végzett újrestaurálása miatt, amelyről Fehér Ildikó tanulmánya is beszámolt. Közismert a Szakál Ernő által rekonstruált gótikus zárterkély is a déli homlokzaton, de az már kevésbé, hogy ennek környezetét a homlokzaton, valamint belső térben a figurális konzolokat színes festés fedte, s itt egy későbbi reneszánsz kifestés maradványait is konzerválták. Mindezek a korábbi ismert kifestések és a mostani kutatások során általunk feltárt belső festésmaradványok a déli és a keleti palotaszárnyak helyiségeiben az imafülke festésének keltezéséhez nyújthatnak támpontot, és összehasonlító anyagot az elvégzendő természettudományos anyagvizsgálathoz. A déli szárny első emeletén lévő, a kápolnával dél felől szomszédos helyiség az utóbbi kétszáz évben konyhaként szolgált, az 1960-as évek óta pedig a múzeumnak egy panoptikumszerű kiállítása kapott helyet a „Tenkes kapitánya” című film szereplőivel. Emiatt itt a korábbi években nem kutathattunk. Mostani munkánk is csak a múzeumrekonstrukció kivitelezési munkáinak megfigyelésére szorítkozhatott. Ennek során találtunk a konyha keleti falában egy kisméretű, befalazott ajtót. Ez méretét és elhelyezését tekintve

megegyezett a vár más pontjain ismert középkori árnyékszékkel, de kezdetben a török minaret bejáratára is gondoltunk. Az ajtó körül és a konyhahelyiség többi falának lábazati szintjén is egy zöld színű festés maradványait találtuk, s ez a zöld festés megjelent a helyiségnek a várudvar felé néző nyílásának kávéjában is. Ez utóbbi eredetileg egy gótikus, ülőpadkás ablak volt. A zöld festés a laborvizsgálatok szerint eredetileg kék színű lehetett, azuritból készült, s az egész helyiséget ezzel festhették. A kifestéshez tartozó gótikus terrazzopadlót is feltártuk.

Az ajtó befalazását, majd mögötte a kis kamra nagyon erős mészharcba rakott, tömör törtkő-befalazását kibontva nem árnyékszékét találtunk. A kamra csupán két négyzetméternyi területű, lapos dongaboltozat fedj, északi felét egy utólag beleépített oltármensa foglalja el, kelet felé eredetileg egy kis ablaka nyílt. Az ablak mellett, a mensa fölött fedeztük föl először a figurális festés maradványait: itt élénk, vörös és sárga színekkel Szűz Máriát és a gyermek Jézust ábrázolták. Az ablak másik oldalán nagyobb méretű emberalakok fejének rajza kivehető. A mensa fölötti északi végfa-

lon egy kereszt vonalai láthatók. A kamra nyugati falának felső részét az ajtótól az északi falig egymás alatti három sorba rendezve, hat-hat képmezőből álló jelenetsor foglalja el. Az ábrázolások igen töredékesek, ezért ikonográfiai meghatározásuk és datálásuk is bizonytalan. A jelenetek közül a felső sor első két képe, a középső sorból három kép, a legalsó sorból az első kettő és a negyedik ábrázolás részletei ismerhetők fel. Ezekben valamennyi jelenetben Jézust látjuk, már a történet kezdetén is felnőttként, keresztes glóriával. Emiatt valamilyen passióciklusra gondolhatunk. A falfestések konzerválása és tisztítása még folyamatban van. Remélhető, hogy ezt követően felismerhetővé válnak a kompozíciók, maga a téma is, esetleges metszetelek képek pedig a datálást is lehetővé tehetik.

Egyelőre a késő gótikán belül nem mernénk datálásra vállalkozni: a kifestés éppen úgy készülhetett a Garaiak utolsó időszakában, tehát 1480 előtt, mint a Perényiek idején, tehát 1508 után. Hasonló kisméretű, freskóval díszített, a magán áhítat célját szolgáló kamarák analógiájaként a csehországi Karlstein királyi kápolnája és a barcelonai Pedralbes

A belső festésmaradványok a déli és a keleti palotaszárnyak helyiségeiben, az imafülke festésének keletkezéséhez nyújthatnak támpontot

kolostor celláihoz kapcsolt kis imafülkék említhetők.

Fontos lehet az a megfigyelésünk, hogy valamennyi képmező alatt egy-egy kicsiny vakolatjavítás látható, valamilyen világítóeszköz nyomaként. Feltevésünket a laborvizsgálatok is megerősítették, a képek felületének középső részén korom- és viasznyomokat azonosítva. Az ábrázolások lehetséges témájaként a rózsafüzér-imádság vetődött fel (Farbakyné Deklava Lilla), de ez még bizonyításra szorul. Ebben az esetben a felső sor képein az „örvendetes rózsafüzér”, a középső sorban a „fájdalmas rózsafüzér”, az alsóban a „dicsőséges rózsafüzér” titkait festhették meg.

A Szűz Máriához intézett imádságfűzért latinul rosariumnak nevezték, ami rózsakertet is jelent. Talán ebben kereshetjük annak a helyi hagyománynak a gyökerét, amely Kanizsai Dorotthyának, Perényi Imre nádor feleségének, Siklós reneszánsz nagyasszonyának „híres rózsakert”-jét emlegeti a várban. ■

MEGÁLLÍTOTT PILLANATOK

A PINCEGALÉRIÁBAN HUSZONNÉGY FOTÓ LÁTHATÓ. A MŰEMLÉKEM.HU 2010. ÉVI FOTÓPÁLYÁZATÁNAK DÍJAZOTTJAI. MINDEN HÓNAP KÉT-KÉT NYERTESE, AHOGY A LÁTOGATÓK ÉS AHOGY A ZSŰRI MEGÍTÉLTE. S PERSZE OTT A KIVÁLASZTOTT KETTŐ IS, AZ ÉV DÍJAZOTTJAI.

A műemlékem.hu immár a negyedik évnél tart a fotópályázatok sorában. A kiállítottak a harmadik esztendőre tekintenek vissza. Arra a szezonra, amikor a fotópályázat elindítói úgy vélték, ideje megújulni. S a változtatás jegyében tematikus pályázatot hirdettek. Minden hónapra mást. Januárban a „Jég veled!” jegyében olyan felvételeket vártak, amelyeken a hideg, a fagy, a tél kompozíciós elem. Február „Tükröm, tükröm” címmel reflexiókat, tükröződésekért. Március az „Itt az idő” címet kapta, s órákra, napórákra, időmérő szerkezetekre volt kíváncsi, olyanokra, amelyek az időt érzékeltetik bármilyen értelemben. Április a „Rügyek”

hónapja volt. A megújulás, akár allegorikus képeit várta a honlap. Májusban a „Fejünk fölött az ég” címet viselte a verseny, s olyan felvételeket kért, amelyeken az időjárás, a napszak a meghatározó elem. Június témája az „Angyal a részletekben” címet kapta. Ablakok, ajtók, kilincsek, korlátok szerepeltek a témák között. Július a költőt idézte: „Bús düledékeiden”, s vár-, templom- és házromok képeit kérte. Augusztus „A gazda” címet viselve életképeket, portrékat kért, amelyek az épületről és lakójáról vagy akár a gazda hiányáról tanúskodik. Szeptemberben „Az én műemlékem” volt a hívó szó, szabad kezét és sze-

met adott a versenyzőknek, mondván, ebben a hónapban jöhetnek a kedvenc fotók. Október a „Szüret” ideje. A téma az öröm képeit kérte. Szóljanak a fotók megújulásokról, felújított műemlékekről, s mindarról, ami ezeket kíséri. Novemberben egy másik költő szavára utalva a felhívás: „Az ősz húrja”. Olyan fényképeket kértek, amelyeken az ősz hangulati és/vagy kompozíciós szerepet tölt be. Hozzáteve, átvitt értelemben is értelmezhető az ősz. Jelentheti az elmúlást, vagyis Mindenszentek és Halottak Napja kapcsán temetők megőrkítése is lehetett a téma. Természetesen nem kevésbé az évszak sokszínűségének a bemutatása

is, persze az épített örökséget megjelenítve. December havában az „Úton” volt a megnevezés. Olyan fotókra gondolva, amelyeken az út, az utca fontos szerepet kap. A pályázat kiírói és értékelői kreatív, a képzettársításnak sem híján lévő képekre vártak, s természetesen olyanokra, amelyek az épített örök-

séget mutatják, legyen az védett műemlék vagy akár olyan, amely nem élvez ugyan egyedi védettséget, de múltunkat, megőrzendő értékeinket idézi. A kiállítást, amely a legjobb pályaművekből született, *Entz Géza* művészettörténész, a kultúráért felelős államtitkár tanácsadója nyitotta meg, hangsúlyozva, „lehet, hogy a fotósok, akik pályáztak és pályáznak a műemlékem.hu versenyén, amatőrök, azonban a munkáik kétségkívül professzionális, magas szintű alkotások”. Szólt arról is, hogy milyen fontos a civilek aktivitása a műemlékvé-

delemben, hiszen a műemlékes szakemberek csakis a társadalommal szövetségben érhetnek el sikereket. Az Év Képe 2010-ben a zsűri ítélete szerint *Kontár Csaba Attila* Utca-színháza, a látogatói szavazatok alapján *Tóth-Piusz István* TélKépe lett.

Szakmai kérdésekben Plank Ibolya, Hack Róbert és Galacanu Efstatia segítette a pályázatot, a kiállítás a Nemzeti Kulturális Alap támogatásával, Ghyczy Gabriella közreműködésével jött létre. ■

▲ *Kontár Csaba Attila:*
Utca-színház

◀ *Tóth-Piusz István:*
TélKép

DUNAHARASZTI IMPRESSZIÓK

„...ezekről sokat lehetne beszélni.”
– Akkor beszéljünk róluk!

GAYLHOFFER-KOVÁCS GÁBOR

Ha a Hivatal saját folyóiratában címlapra kerül egy műemlék restaurálása, az komoly üzenetet hordoz a szűkebb szakmai és a tágabb (valószínűleg szintén szakmabeli) olvasóközönség felé. Amikor két cikk is méltat egy falképrestaurálást, mint ez a májusi számban történt, nem árt elgondolkodnunk azon, milyen példákat állítunk a „kirakatba”. A műemlék helyreállításának különleges része a falképrestaurálás, ami nem egyszerűen egy „tartozék”, egy ornamens felújítását jelenti, hanem ugyanolyan komoly szakmai kérdéseket felvető műemléki probléma, mint egy födémcsere vagy bővítés. Egészen más megközelítést, kérdésfelvetést és gyakorlatot igényel, mint a helyreállítások nagy részét jelentő műszaki problémák megoldása. A kiindulópont, a szemlélet és a cél azonban ugyanaz kell, hogy legyen, ez ugyanis általános a műemlékvédelem minden részterületén: az eredeti megőrzése és a hiteles átörökítés biztosítása. Amikor egy műemlékhelyreállítást ünnepelek, úgy gondolom, akkor tesszük jogosan, ha mindez példamutató módon teljesült. Dunaharaszti nincs okunk az ünneplésre. Legalábbis, ami a Herling Zsuzsanna által restaurált falképeket illeti. Az építészeti és egyéb munkákra nem térek ki, Róna Katalin és a restaurálást engedélyező Nagy Gábor cikkei ugyanis a falképek helyreállítását emelték ki attrakcióként.¹ Valóban, a freskók voltak a legértékesebbek a kastélyban – ha egyáltalán lehet ilyet mondani. Nagy és ünnepeendő dolog, hogy pénz került a restaurálásra, és pusztulásuk most megállt. Ezzel azonban közel sem elégedhet meg a műemlékvédelem. A pénz megszerzése

csak a minimum, innentől következnek a szakmai kérdések, problémák, amik ugyanúgy hordoznak magukban kockázatot, mint az építészeti beavatkozások. A restaurálás során kialakuló látvány ugyanis hosszú ideig befolyásolja majd a kúria barokk állapotáról alkotott képünket. Szakszerűen, műemléki engedéllyel végzett restaurálása alapján elvárhatjuk,

Festett szobortalapzat restaurált állapotban, rajta zavaros „rekonstrukció” eredeti töredékekkel?

hogy hitelesen reprezentálja a 18. századi magyar freskófestészetet is. A restaurálás így aztán nem egyszerű kivitelezői munka, hanem tudatos tervezést igényel, restaurálni ugyanis sokféleképpen lehet. Dunaharaszti is lezajlott egy restaurálás, egy szemlélet szerint, ami most leolvasható a végeredményről. A következőkben

ezt a szemléletet, koncepciót, hozzáállást és az ebből következő gyakorlati megoldásokat szeretném elemezni, hogy aztán újra feltehessem a kérdést: mit is ünnepelekünk Dunaharaszti?

A nagyrészt architektonikus tagolást imitáló, kevés figurális részt tartalmazó falkép töredékes állapotban maradt meg, nagy hiányokkal. Minderről azonban alig van információ, a restaurálásról ugyanis semmilyen dokumentáció nincs a Lafferkúria helyreállításáról szóló, tetemes mennyiségű iratanyagban. Csupán a restaurálás előtt készült fényképek alapján feltételezhetjük, hogy a megmaradt felületek viszonylag épek voltak.

A látogató ma ebből aligha érezkel valamit, a látható felületek ugyanis szinte teljes egészében újak. Ez ott, ahol a festésréteg elpusztult, rekonstrukciót jelent, a többi részeken pedig az eredetit, de átfestve. Ahhoz, hogy mindezt megérthessük, közel kell mennünk a falhoz, és meg kell próbálnunk megérteni, mit is látunk. Vegyünk egy példát! A képen egy térben ábrázolt, összetett alaprajzú szobortalapzatot látunk, amit fesztonok díszítenek. Mindez kőszínnel, *en grisaille*, megfestve.

A talapzaton egykor szobor lehetett (ahogyan a többi oldalon is), itt azonban kevesebb maradt meg. Azt gondolnánk, hogy a talapzatot retusálták, helyenként, ahol lehetett tudni, hogyan folytatódta a formák, kiegészítették. Ez helyenként konkrétabb, mint például a középső főzérnél, ahol a leveleket is lehet látni, helyenként elmosódottabb, mint a bal oldalon. Értelemszerűen a részletgazdagabb részokről azt hisszük, hogy eredetiek. Közelebbről vizsgál-

Festett gyermekszobor lába retuszerűen újrafestve

va ezeket csalódnunk kell. Az eredetinek látszó, „szemcsésebb” részek nem retusálva vannak, hanem átfestették őket! A festéstechnika változik, mintha a nem folytonos, „zavaros” szakaszokon töredékesebb, retusált eredetit látnánk, míg a „sima” részek rekonstrukciók. Valójában minden felületet a restaurátor ecsetje határoz meg, ami alól csak elvéve bukkan elő eredeti szín. A talpazat fölött egykor a többihez hasonló szobor állhatott, de mi maradt ebből? A szoborfülke felső részén okkersárga színű, homogén festés nyilvánvalóan teljes egészében (valószínűleg új vakolatra festett) rekonstrukció. A bal szélén lévő foltok az eredeti réteg szigetei. A szobor alsó részének töredékei

a jobb oldalon láthatók. Ezekhez képest hogyan értsük az örvénylő ecsetvonásokkal létrehozott, nagy kiterjedésű rózsaszín foltot? Talán azért nem készült ide homogén festés, mert maradtak töredékek a szoborból? Erre utal netán az, hogy középen mintha két láb sziluetdje rajzolódna ki? De hol vannak azok eredeti töredékei? Mert ebben a „felhőben” minden szín és ecsetvonás teljesen újnak tűnik. Így van ez a következő képen látható lábak esetében is.

A formák egészen konkrétak, gondolhatnánk, azért, mert így megmaradtak. Ha jól megnézzük, félreérthetetlen azonban, hogy a lábujjak, a körmök teljesen új ecsetvonásokkal vannak megfestve, és nyoma se látszik az eredetinek. A bal bokán tekeredő drapérián a „retusálás” pontozó és vonalkázó típusát is megtaláljuk, csak éppen az eredeti felületet nem. Az valahol a maszatolás alatt rejtőzik...

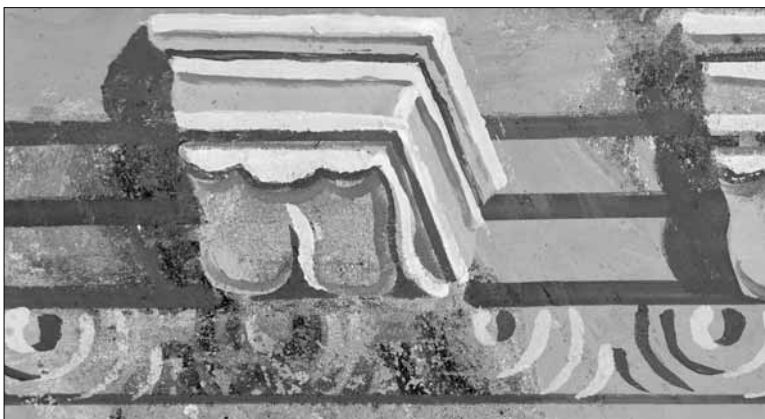
Míndezzel a baj az, hogy a néző teljesen összezavarodik, mi eredeti és mi származik a restaurátortól. Barokk freskó látványával csalogatták ide, de nem tudja, hol keresse azt. A hitelesség igénye, a műemléki helyreállítások alapvető követelménye, itt tehát teljesen elsikkadt. Vagy talán azok a zavaró, sötét, piszkos foltok lennének az eredeti festés megmaradt szigetei? Akkor

igencsak kevés maradt belőlük a közölt, beavatkozás előtti fényképen láthatókhöz képest!

Alapvetően hibásnak érzem azt a koncepciót, ami tisztának, szépnek, újnak mutat mindent, ami rekonstrukció, és ehhez képest ami eredeti, az „piszkos és homályos”, már-már zavaró hatású részlet a homogén egységben.

A látvány, azáltal, hogy helyenként töredékes állapotában mutatja, az eredetit a rekonstrukció hitelesítésére használja fel. Közlebről nézve a részleteket azonban azt vesszük észre, hogy a töredékesen megmaradt eredeti felületeket behúzott ecsetvonások értelmezik, teszik konkrétá. A rekonstrukció átveszi a hatalmat az eredeti fölött, kiterjed arra is, hogy egységbe hozza a teljes látványt. Az itt-ott feltűnő eredeti szigeteknek annyi szerep maradt, hogy hitelesnek tüntessék fel a végeredményt. Ezeken a pontokon előfordul, hogy még a retusálás is elmaradt, és teljesen töredékes állapotban mutatkoznak a barokk részletek – talán, hogy még „eredetibbnek” tűnjének, erősítve ezzel is a rekonstrukciót.

A restaurálás tehát a hitelesség igényével lép fel, mégis elfedi az eredetit. És hogyan? Az átfestés (szakszerű retus alig van) dilettáns, primitív. A zavaros, homályos, összevissza ecsetvonások, rosszul kikevert,

Konzolsor részlete. A restaurált állapot biányos eredeti felületet mutat retus nélkül, de részben átfestve. A rekonstrukció vízszintes vonalai átfutnak az eredeti felületen is, abogyan a konzol plasztikáját is egyszerűen ráfestették az eredetire. A feltárás utáni fényképen látszik, mennyivel gazdagabb és szírvonalasabb volt az eredeti.

egymásra festett színfoltok esztétikai összhatása kritikán aluli. Az architektónikus részekenél a festés összeszedettebb, itt viszont az érthetetlen formák tükrözik a restaurátor erőlködését. Szemmel látható azonban, hogy maga sem értette a párkány alatti konzolok térbeli viszonyait és belső formáit. Az architektúra mégis határozott és konkrét, megjelenésében pedig olyan, mint ha új lenne.

Van a dunaharaszti restaurálásnak még egy különlegessége, ami részben a fentiekből következik. Autonóm esztétikai rendszere van. A restaurálás saját stílussal bír, ami teljesen idegen a barokktól! Nézzük meg a kezeket vagy a lábakat! Hogy az ügyetlen rövidülésben ábrázolt, tömpe ujjak a jellegzetes körmökkel nem barokk festő ecsetjétől származnak, azt minden 20. századi grafikaéhoz szokott szem megláthatja. Talán a rekonstrukció szándékolt megkülönböztetése ez az eredetitől? De mennyi eredeti van ezeken a kezeken? Mennyivel több részlet maradt itt meg, mint ott, ahol zavaros, rózsaszín „felhővel” pótolták a talapzatról hiányzó szobrokat?

A restaurátor szerint „*a megmaradt festett felületek beilleszkedő pontos retusálása*” történt². Hol van itt a pontos retus? A szó távol van a valóságtól, sokkal inkább úgy tűnik, hogy a beilleszkedés úgy va-

lósult meg, hogy az *eredeti* felületek lettek a *rekonstrukcióhoz* igazítva, nem pedig fordítva!

Ez az eredeti felületek átdolgozását jelenti, ami már önmagában összeegyeztethetetlen a restaurálás fogalmával. Minden restaurátori beavatkozás interpretációnak tekinthető. A tétje sokkal nagyobb azonban, mint a művészettörténész vagy a látogató szubjektív értelmezése. A műalkotás megértését, minden egyes nézőre gyakorolt hatását (tehát a mű befogadását) ugyanis ha nem is végérvényesen, de legalábbis évtizedekre meghatározza. Hogy mindez milyen mértékben és hogyan történik, az attól függ, mennyire tudta a restaurátor megismerni, megérteni a tárgyat. Az elméleti felkészültség legalább annyira fontos tényező tehát, mint a beavatkozások technikai jellemzői. Dunaharaszti sajnos szélsőséges példákkal illusztrálja ezt a problémát: egy munkaközi fénykép³ az egyik szoborcsoport részletét mutatja a két gyermek arcával és az egyikük kezével, meg egy faággal. A sérülések ellenére is érzékelhetők a formai részletek és a finom kidolgozás. A mai állapotban viszont alig ismerhetjük fel mindezt: nemcsak a tekintetek, az arcok, a karakterek változtak meg, torzulnak el teljesen, de még a kéztartás is: eredetileg a csukló lefelé hajlott, és a gyermek úgy fog-

ta a növény szárát, mint ahogyan a tollat szoktuk. A töredékes részletek félreértése tehát szakszerűtlen beavatkozással párosulva (retus helyett átfestés) teljesen eltorzította képet: érthetetlen, értékelhetetlen és élvezhetetlen – mégis restaurálásnak, „igaznak” tünteti fel magát, ezért hamis.

Kérdés, hogy beteljesítheti-e küldetését így egy „restaurálás”? Keltheti-e „korabeli” enteriőr hangulatát úgy, hogy az eredeti formai tévedések mögé sikkadt, a részletek kor és stílusidegenek, a kidolgozás pedig az eredeti nagyvonalúság helyett hanyag és igénytelen? Az idézett cikkek tanúsága szerint sajnos igen! A nézőket valószínűleg megtéveszti a „csillogás”, a látszólagos tisztaság és rend. Csak közelebb ne menjünk a falakhoz! Azért, hogy megpróbáljuk megismerni a műemléket és megértsük, mit látunk. Ez a magartás idegen a mai szemléletől. A látogatók nem megérteni akarják a műemlékeket, hanem „élvezni”. Az élményszerűség a fontos, a pillanatnyi impresszió. Ez a „mű élvezet” nem intellektuális tevékenység, amely az előttünk lévő tárgy érzékelését és megértését célozza a maga történetiségében, hanem felületes, nosztalgikus fürdőzés abban a tévhitben, hogy „most egy barokk teremben vagyunk”. Itt azonban nem lenne helyes a közönség befogadói

„Stílusban tartva.” Vajon Dunaharaszti milyen kép alakul ki a látogatókban a 18. századi festészetéről?

attitűdjét kritizálnom. A kereslet és kínálat viszonya, mint tudjuk, sokkal összetettebb ennél.

Amíg ugyanis egy restaurálás vállalt küldetése az, hogy az „eredeti hangulatot” visszavarázsolja, és amíg egy restaurálás nem akar különbséget tenni az anyagában fennmaradt és ezért különlegesen értékes eredeti műalkotás töredékei és a saját utánérzése között, addig nemhogy nincs mit ünnepelni rajta, de még restaurálásnak sem nevezhető. Dunaharasztiin ugyanis a modern restaurálás legfontosabb alapelvei szenvedtek totális vereséget. Cesare Brandi, a restaurálás teoretikusa, ezt a hozzáállást egyértelműen elítéli: „az <<úgy, ahogy volt és ott, ahol volt>> *nosztalgikus adagiója a restaurálás őseredeti princípiumának tagadása. A történelem megsértése, és támadás az esztétika ellen, mivel abból indul ki, hogy az idő visszafordítható és a műalkotás tetszés szerint reprodukálható*”⁴.

Dunaharasztiin – Brandi fogalmai szerint – a műalkotásnak a restaurálás szempontjából alapvető sajátosságai szenvedtek csorbát: történetisége és esztétikai értéke. A történetiség azáltal, hogy az eredeti részletek elsikkadnak, és a műalkotást alapvetően a rekonstrukció határozza meg. Az esztétikai érték pedig azáltal, hogy a barokk festés minősége, stílusa alig érzékelhető, helyette a domináns szerepet a szokatlanul karakteres és ugyanakkor alacsony színvonalú, új festés játssza. A restaurálásnak e fogalmak szerint nem nevezhető beavatkozás tehát csupán felszínes igényeknek felel meg, műemléki követelményeknek semmiképp.

Mindaddig, amíg a műemlékeinket mi magunk így „tálaljuk”, és ennek örülünk, nem várhatunk többet a közönségtől sem. A műemlékhelyreállításnak kultúraformáló szerepe kellene, hogy legyen. Magasabb értékrendet, kifinomultabb ízlést kellene mutatnia a közönségnek, nem kiszolgálni az igényeit. Arra kellene példát mutatni, hogy értékelje és tisztelje azt, ami töredékes és sérült ugyan, de valóban régebbi korok do-

Megváltozott tekintetek, arcok és kéztartás.

kumentuma, mert ezen keresztül ismerheti meg a múltat. Nem pedig zavaros nosztalgiába ringatni, miközben saját igénytelenségünk miatt azt a látszatot keltjük, hogy a 18. századi festő nem értett a perspektívához, nem ismerte sem az építészeti tagozatokat, sem az anatómiát, de még annyi szépérzéke sem volt, hogy játszadozó gyerekek helyett hájas, vasmarkú gnóموkat festett. Még ha így is volt (hogy valóban így volt, az csak a dokumentációból derülhetne ki...) miért nem olvasható le ma mindez *hitelesen*? Az így „előadott” restaurálást nevezhetnénk mai szóval hitelrontásnak, a sajnos (vagy szerencséjére?) név szerint nem ismert festő, de az egykori megrendelő kárára is.

Végül Turner. Az, hogy egy töredékes falképegyüttesben egy lehatárolt, teljesen hiányzó felületre milyen semleges, illeszkedő kitöltés kerül, a problémák közül a leglényegtelenebb. Érthető az igény, hogy ide homogén helyett az egykori figurális ábrázolás változatosságát csak sejtetők, de semleges és a legkevésbé sem konkrét festés kerüljön.

Turner nem is a legrosszabb inspiráció, ha anakronisztikus is. Elhibáztunk azonban inkább azt érzem, hogy egy szakmai(nak tűnő) folyóiratban egy falképrestaurálás játékként tűnik fel, amiben subjektív impressziók vezetnek megoldáshoz. Nem Turnerrel van a baj, hanem azzal, hogy a hangsúly Turnerre ke-

rült. A Laffert-kúria dísztermében ez lett volna a restaurálás legfőbb problémája? Ennyit volt érdemes megosztani a szakmai közönséggel? Inkább csak ennyit volt, amit vállalni lehetett belőle...

Mit tehetünk hát, ha nincs mit ünnepelnünk? Utólag persze könnyű okosakat írni, de legalább tanuljunk a hibákból! Ismerjük fel a restaurálás tudatos tervezésének fontosságát, melyben első a cél helyes meghatározása, ami nem a műalkotásnak szánt funkcióból indul ki, hanem magának a műalkotásnak a lehető legteljesebb megőrzéséből. Ehhez a célhoz kell igazítani eszközöket. Ha ez megvalósult volna, talán a retus nem az eredeti átfestése lenne, a rekonstrukció pedig nem utánérzés, hanem amennyire csak lehet, hiteles és megkülönböztethető. Ezen kívül ne hagyjuk becsapni magunkat és esztétikai érzékünket. A legfontosabb viszont, hogy párás szemű sóhajtozás helyett mérlegeljünk józanul, milyen példaképeket állítunk a kollégák és a közönség elé! ■

1 Róna Katalin: *Kúria-történet*, In: Örökség XV/5 (2011), 12-16.; Nagy Gábor: *Turner Dunaharasztiin*, Uo., 17.

2 Róna Katalin, i. m., 16.

3 Az itt közölt munkaközi fényképeket Schrett László restaurátor készítette a restaurálás előtti kutatás során.

4 Cesare Brandi: *Theorie der Restaurierung*, Kiad., ford.: Ursula Schädler-Saub, Dörthe Jakobs, (*ICOMOS Heft der Deutschen Nationalkomitees XLI*), München, 2006, 83.

GONDOLATOK

A MŰEMLÉKEK PEST MEGYEI REVÍZIÓJÁRÓL (ÉS KUTATÁSÁRÓL)

Az Örökség című folyóirat 2011. júniusi számában kitűnő írás jelent meg a Pest megyei revízió tanulságairól Velladics Márta tollából (Műemléki revízió Pest megyében). A szerző frappáns példákkal illusztrálta az inventarizációs munka nehézségeit, a helyrajzi számokkal, a helyszínrajzokkal és nem utolsósorban a KÖH-azonosítókkal folytatott heroikus küzdelmet. Jogos a megállapítása, hogy egy ilyen revízió keretében esetenként még az adott épület funkciója – ebből fakadóan az elnevezése – is bajosan adható meg anélkül, hogy előzetes kutatásokat végeztek volna az épületen. Cikkében ugyanakkor a szerző érinti azt a mindnyájunk által ismert tényt, miszerint a műemlékek tulajdonosainak anyagi ereje gyakran nem elegendő arra, hogy a felújításokhoz kapcsolódó épületkutatás megtörténjen. Ilyenkor – egyéb anyagi ösztönző híján – lehetőségként merül fel, hogy a KÖH saját munkájával tud nekik segíteni. Segít is, sokszor a „kivitelezés közbeni megfigyelés” (jogszabályokban sajnos ismeretlen) formájában, mint pl. most a nagykőrösi református templomnál. A probléma azonban ennél általánosabb. Ha az építetőnek nincs pénze a szükséges épületkutatásra, akkor feltehetően az építészeti tervezésre, kivitelezésre sincs, tehát ebben is segítségre szorulna. A szakterületet érintő, átfogó javaslatoknak ezzel a ténnyel mindenképpen számolniuk kell.

Maradva a kutatásnál, más gond is akad, hiszen bármely helyszíni kutatásnak költségei is vannak: útiköltség, szállás, a kötelező dokumentáció költségei, nem beszélve a munkát végző kutató munkabérérről. Amikor tehát bármely állami intézmény „munkával” segíti a tulajdonost, valószínűleg anyagi támogatást nyújt. Nem tudjuk azonban, hogy a KÖH milyen szempontok alapján szelektál, és ugyanez szűrhető le a műemlék-tulajdonosok viszszejelzéseiből is: nem értik, miért részesül egyikük „hivatali” kutatásból, míg a másik nem. Az utóbbi ügyfél ezt az eljárást azért is nehezményezheti, mert ha pl. meg akar győződni a tulajdonában levő épület műemléki védettségéről, a Hivatal már az adatkérésért is díjat számol fel, míg a kutatásban támogatott építető ezeket a dokumentációba beépítve automatikusan megkapja.

Úgy véljük tehát, hogy ideje lenne a kutatási feltételeket végre egyszerűsíteni –

vagy éppen már-kanszétválasztani a nem engedélyköteles kutatási formákat (pl. topográfia, állományrevízió) az engedélykötelesektől (pl. falkutatás) –, hiszen ez

a kívülről átláthatatlan helyzet idővel a műemlékvédelemben dolgozó szakemberekbe, intézményekbe vetett bizalmat kezdeni lehet ki. Azt a bizalmat, amit többek között a KÖH által végzett, magas szakmai színvonalú inventarizációs munkának is köszönhetünk.

Fülöp András
Magyar Nemzeti Múzeum
Nemzeti Örökségvédelmi Központ

NEMZETPOLITIKA ÉS ÖRÖKSÉGVÉDELEM

Tíz esztendeje, 2011. június 19-én, ugyanazon a napon fogadta el a Parlament a kulturális örökség védelméről szóló (2001. évi LXIV.) és a szomszédos államokban élő magyarokról szóló (2001. évi LXII.) törvényt. Az évfordulót főlelevenítve a Kulturális Örökségvédelmi Hivatal

*Sebestyén József, Tamási Judit, Tőkés László, Németh Zsolt
Fotó: Bélavári Krisztina*

vendége volt Tőkés László püspök és Németh Zsolt államtitkár. Dr. Tamás Judittal elnök-asszonnyal áttekintették az Országgyűléshez benyújtandó, a kárpát-medencei magyar kulturális örökség stratégiai jelentőségéről szóló országgyűlési határozat szövegtervezetét, amelynek kezdeményezője a Kárpát-medencei Magyar Autonómiai Tanács volt. A határozat, amely a tervek szerint összesel kerül a Parlament elé, úgy fogalmaz, hogy a magyar kul-

A KÖZÖS TÉR – KÖZÖS ÖRÖKSÉG KIÁLLÍTÁS AUGUSZTUS 21-EDIKÉIG
ESZTERGOMBAN A MAGYAR NEMZETI MÚZEUM VÁRMÚZEUMÁBAN
LÁTHATÓ
Fotó: Sebestyén József

turális örökség megőrzése és fenntartható fejlesztése nemzeti érdek, ily módon az örökségvédelem a nemzetpolitika egyik eszköze. Javasolja egy — közelebből még nem definiált — magyar nemzeti értéktár elkészítését, és támogatja a magyar-magyar örökségi turizmust.

A vendégeket Sebestyén József kalauzolta végig a Közös tér – közös örökség kiállításon, amely nemcsak az érdeklődést keltette fel a határon túli műemlékek támogatásának 1998-2006 közötti gyakorlata és sikere iránt, hanem felmerült a lehetősége a kiállítás brüsszeli, illetve nagyváradai bemutatásának, s nem utolsósorban a határon túli magyar műemlékvédelmi program újraindításának is.

ELŐZETES

A MŰEMLEKVÉDELEM

2011. ÉVI 3. ÉS 4. SZÁMÁBÓL

A 3. számban annak az 2011 februárjában rendezett, nagy érdeklődést kiváltó konferenciának az anyaga olvasható, amely Ercsi középkori monostorának, a szigetújfalusi templom felújítása során előkerült kőfaragványával foglalkozott (*Bodó Balázs, Bíró László, Frabakyné Deklava Lilla, Lóvei Pál, Marosi Ernő és Nagy Gábor*). A lap új rovatot indít *Monumenta deperdita* címmel,

amelyben a műemléki helyreállítások kritikájának szeretne teret adni. Az első írás *Haris Andrea* kritikája a soproni bencés templom helyreállításáról. *Feld István* a száz éve született Gerevich László régészre emlékezik. A 4. számban *Zentai Tünde* az egykori hidas református templomról, *Greschik Gyula* egy minuszkulás vésetű lőcsei kapuszlópról, *Gaylhoffer-Kovács Gábor* a nagyszombeni evangélikus templom Kálvária-falképéről és másolatairól, *Németh Péter* Torma István régészről és az „Éri-óvodá”-ról ír. *Somorjay Selysette* a *Denkmal 2011./1.* száma kapcsán a műemléki érték fogalmának változásával, az evvel kapcsolatos újabb vitákkal foglalkozik.

EGÉSZ ÉLETEN ÁT TARTÓ TANULÁS

Az „Egész életen át tartó tanulás” program Leonardo da Vinci mobilitási alprogramjában a Tempus Közalapítvány – kuratóriumának szakmai bírálata alapján – a Kulturális Örökségvédelmi Hivatal idei pályázatát is támogatásban részesítette. Ez immár a második nyertes pályázat.

A 2005–2007 közötti időszakban lezajlott első pályázat az „Örökségvédelmi szakemberek szakmai továbbképzése” címet kapta; a projekt legfőbb mozgatója Harangi Anna volt. A Kulturális Örökségvédelmi Hivatal – partneri együttműködés keretében a Budapesti Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetem Építészmérnöki Karának Építészettörténeti és Műemléki Tanszékével, valamint a négy fogadó külföldi társintézmény (szlovén, szlovák, valamint az Egyesült Királyság részéről két fél) aktív közreműködésével valósította meg a tizenegy napos szakmai továbbképzés programját huszonegy örökségvédelmi szakember részvételével.

A projekt elsődlegesen azoknak az új módszereknek a megismerését és elsajátítását tette lehetővé a szakmai tapasztalatcserén keresztül, amelyek kiindulópontjaul szolgálhatnak a hiányzó oktatási programok kidolgozásához, és egy egységes nemzetközi szintű örökségvédelmi-oktatási program előkészítéséhez és megvalósításához. A megszerzett tapasztalatokról a résztvevők számos fórumon beszámoltak és előadást tartottak.

Az idei évben a Kulturális Örökségvédelmi Hivatal Műemléki Kutató és Dokumentációs Központjának javaslatára szűkebb szakmai területre, a restaurálásra koncentráltunk; a pályázatnak a „*Szakmai tapasztalatcsere a restaurálási gyakorlat terén és restaurálási szakmai irányelvek megfogalmazása a magyarországi gyakorlat számára, valamint a megszerzett tapasztalatok szakoktatásban való felhasználásának előkészítése*” címet adtuk. A program nemzeti prioritással rendelkezik, a széles szakmai konszenzus érdekében a megvalósításhoz további hazai partnereket nyertünk meg. A KÖH hatóságként és főszervezőként vesz részt a munkában, társintézményeink: a Magyar Képzőművészeti Egyetem Restaurátor Tanszéke (felsőfokú restaurátorképzés), a Magyar Nemzeti Múzeum Nemzeti Örökségvédelmi Központja (örökség és műemlékvédelmi kutatás és restaurálás), a Műemlékek Nemzeti Gondnoksága (az állami tulajdonban lévő, kiemelkedő értékű műemlékek állagmegóvására, helyreállítására és értékelvű hasznosítására létrehozott vagyonkezelő szervezet, egyben megrendelő) és a Magyar Restaurátorok Egyesülete (a restaurátorok szakmai érdekeinek képviselője). A projekt célja a restaurátori tevékenység folyamatának, valamint annak hatósági oldalról való engedélyezésének és felügyeletének megismerése Közép-Európa egyes országaiban. Mostani külföldi partnereink: Ausztria, Csehország, Horvátország, Románia és Szlovénia műemlékvédelmi és restaurálási intézetei. A közös történeti és kulturális örökség azonos szempontok szerinti kezelésének, valamint a megfogalmazandó restaurálási irányelvekbe történő beépíthetőségének lehetőségét, továbbá a megszerzett szakmai tapasztalatoknak a szakoktatásban való alkalmazásának előkészítését is szem előtt tartjuk majd. Újabb ismeretek szerzését, szakmai kompetenciák, jártasságok továbbfejlesztését; a restaurálási irányelvek megfogalmazását a hazai gyakorlat számára és a magyar restaurátorképzés gazdagítását tűztük ki célul.

A fenti program megvalósítására ez év júniusa és 2013 májusa között került sor. A felsorolt magyar intézményekből egy-egy szakember, a Kulturális Örökségvédelmi Hivatalból két szakember vesz részt az öt külföldi helyszínen tervezett egy-egy hetes tanulmányúton, az ottani kollégák szakmai vezetésével. Terveink szerint kb. félevenként kerül sor egy tanulmányútra, a 2012-es tavaszi időszakban két szakmai utat szervezünk. A fogadó országokban a magyar szakemberek megismerik az ottani szakigazgatási folyamatot, a részt vevő személyek szakirányú elkötelezettségét, a munka engedélyezése, illetve megkezdése előtt és után benyújtandó dokumentációs anyag tartalmát, technikai minőségét és a helyszíni vagy műtermi munka folyamatának szakmai alapelveit és annak lehetséges ellenőrzését. A projektben részt vevők a tanulmányutakon szerzett tapasztalatok és az úti jelentések alapján dolgozzák ki a restaurálási szakmai irányelveket és a szakoktatásban hasznosítandó további releváns elemeket, melyeket nyomtatott formában is tervezünk megjelentetni.

És most néhány szó a pályázat technikai háttéréről. A Tempus Közalapítványnál összesen 4332262 euró állt rendelkezésre a pályázatok támogatására, ez több, mint ami a korábbi években volt, mégis kevesebb nyertes pályázat született, mert magasabb volt a minőségi ponthatár.

A pályázatokat szinte kizárólag közép- és felsőoktatási intézmények nyújtották be. 261 pályázatból 259 felelt meg formailag, minden 71,74 százalékos minősítést elért pályázat nyert. Így összesen 138 pályázatot támogattak, amelyből csak 21 volt a szakképzési szakértők célcsoportra (általunk is) beadott anyag. Minden pályázatnak az igényelnél kisebb összeget ítélték meg, ami a mi esetünkben azt jelentette, hogy a tervezett 8 fő helyett 6 főre csökken a létszám utanként.

A nyertes pályázat egyik igen fontos feltétele az állandó tájékoztatás, amely a KÖH és a partnerintézmények honlapjain keresztül folyamatos lesz. Az úti beszámolókból szerkesztett cikkek rendszeres publikálására is sor kerül.

Horváth Edina – Papp Tímea

UNIÓS TÁMOGATÁSBÓL KÉSZÜL A KULTURÁLIS ÖRÖKSÉGVÉDELMI HIVATAL (KÖH) ELEKTRONIKUS KÖZSZOLGÁLTATÁSOK BEVEZETÉSÉT CÉLZÓ FEJLESZTÉSI PROJEKTJE

Az EKOP-1.A.1-08/B-2009-0009 sz., „A Kulturális Örökségvédelmi Hivatal közszolgáltatásainak elektronizálása, informatikai rendszerének fejlesztése” c. projekt idén augusztus végén zárul.

A projekttel a Hivatal 19 db, nyilvántartással, műtárgyakkal és lapnyilvántartással összefüggő ügytípusa kapcsán valósul meg az e-ügyintézés és az elektronikus szolgáltatások bevezetése.

Célunk az eljárások elektronikus, részben automatizált lefolytatása, ügyfél-hivatal közötti kétirányú adatkapcsolattal, elektronikus kapcsolattartás révén. A külső és a belső ügyfelekre irányuló ügyintézési hatékonyság növekszik, az ügykezelői időráfordítás csökken.

A pályázatban a nyilvántartási rendszer racionalizálása, térinformatika alapú nyilvántartási szakrendszer bevezetése, az iratkezelő rendszer és a hivatali szakrendszerek kormányzati interoperabilitás követelményeinek eleget tevő integrációja valósul meg. Az e-ügyintézés a KÖH napi munkáját, azaz adatszolgáltatásokat, nyilvántartásokat, különböző hivatalos eljárásokat teszi egyszerűbbé és átláthatóbbá. Az integrált rendszerrel megszűnik az eddigi rendszerek sajátosságából adódó többes adatbevitel, javul a tárolt adatok konzisztenciája, lehetőség nyílik több rendszer érintő lekérdezések, módosítások automatizált elvégzésére.

Az integráció eredményeként a hivatali munkában a közhiteles hatósági nyilvántartás adatait használják fel valós idejű lekérdezéssel, egyedi KÖH-azonosító alapján egyértelmű kapcsolatot teremtve az érintett örökségi értékkel. Ennek érdekében a nyilvántartás alapadatai megjelennek a központi intranet portál keresőjében, valamint az ügyiratkezelő és folyamatkezelő rendszerekben.

Közvetlen kétirányú informatikai kapcsolat alakul ki a Nyilvántartási iroda és a Műemléki Kutató és Dokumentációs Központ (MKDK) között. A nyilvántartás központi objektum-tárat hoz létre, amelyhez az MKDK a projekt keretében megvalósuló örökségi értékek szakrendszerében fűz tudományos adatokat. A rendszeres, strukturált és kölcsönös adatátadás segít együtt látni a hatósági nyilvántartás és a tudományos kutatások eredményét.

A fejlesztés eredményeként az ingó kulturális javakkal, műtárgyakkal kapcsolatos ügyek intézése is egyszerűbbé válik. Egyrészt az ügyfelek számára csaknem valamennyi eljárás (védési javaslat, törlés kezdeményezése, adatváltozás vagy műtárgylopás bejelentése, stb.) lesz elektronikusan intézhető, azaz otthonról a számítógép előtt ülve megoldható. Másrészt a hivatali munkát is egyszerűsíti, és összehangolttá, pontosabbá teszi, hiszen az eddig külön rendszerként működő iktatási, ügykezelési és nyilvántartási munkát informatikai eszközökkel kapcsolja össze, elkerülve azt, hogy a hivatal külön feladatai és rendszerei egymástól eltérő adatokkal dolgozzanak.

A Hivatal jelenlegi iratkezelő rendszere nem támogatja az elektronikus ügyintézést.

A projekt keretében beszerzésre kerülő kibővített tanúsítással rendelkező iratkezelő program fogadja és az illetékes szakrendszernek továbbítja a hivatali kapun keresztül érkező beadványokat, így lehetővé válik a Hivatal egyes ügyeinek elektronikus ügyintézése. A szoftver a szakrendszerekkel integrálódva képes lesz adatokat fogadni és átadni, így elkerülhetővé válik a többszörös adatrögzítés.

A rendszer fejlesztése jelenleg is zajlik, ezt követően kerül sor az oktatásra és a tesztelésre.

A projektzárás augusztus végére várható.

Bővebb információ:
Kulturális Örökségvédelmi Hivatal,
1014 Budapest, Táncsics M. u. 1.
Telefon/fax: 225-4800/225-4900
e-mail: koh@koh.hu

